

Levendige boeken over vriendschap

Grasje hier, grasje daar – Rhino en zijn vrienden

Een mooi voorleesboek voor jonge kinderen. Neushoorn Rhino en zijn dieren vrienden ontdekken het leven. Onderwerpen als vriendschap, heimwee, verliefdheid, opscheppen en plagen komen luchtig aan bod.

Auteur Jennine Staring
Illustraties Martine van Nieuwenhuizen
Hardcover 64 pagina's
ISBN 978 94 91740 45 9
Prijs € 17,50

De wolkenontdekker

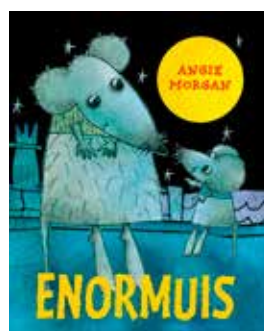
Een prachtig prentenboek over de kracht van verbeelding, het belang van vriendschap en het laten zien dat anders zijn mag. Dit boek is extra mooi voor wie al eens een vorm in de wolken heeft gezien.

Auteur en illustrator Tom McLaughlin
Hardcover 32 pagina's
ISBN 978 94 91740 34 3
Prijs € 10

Enormuis

Dit lieve prentenboek gaat over vriendschap en je thuis voelen. Een verhaal over anders zijn, waarin duidelijk wordt dat echte vriendschap van binnen zit. Met kleurrijke collages waarin veel te zien is.

Auteur en illustrator Angie Morgan
Hardcover 32 pagina's
ISBN 978 94 91740 04 6
Prijs € 10

Samen op de wereld

In dit grote prentenboek maken kinderen kennis met vriendjes in de hele wereld. Ze 'ontmoeten' kinderen uit allerlei landen en zien hoe zij daar leven. Zelfs het jongste kind kan diversiteit vieren!

Auteur en illustrator Catherine en Laurence Anholt
Hardcover 32 pagina's
ISBN 978 94 91740 02 2
Prijs € 10

Te koop in de (online) boekhandel en rechtstreeks via
www.boekwinkel.levendiguitgever.nl

Levendig Uitgever, voor boeken die iets met je doen!

Met vriendelijke groet

★ Vriendschap ★ Aardig doen ★ Ruzie maken

Jaargang 10 - Nummer 1
Augustus - november 2018

Jongen met hond van Michele Falanga, New York, 1923

Kinderboekenweek 2018: Kom erbij!

Kinderboeken over vriendschap staan centraal in de Kinderboekenweek 2018 (woensdag 3 t/m zondag 14 oktober). Het motto van de week is *Kom erbij!* De lessen in dit nummer van *Kleur op school* staan ook allemaal in het teken van het thema vriendschap. Uiteraard is *Kom erbij!* altijd al het motto van deze levensbeschouwelijke methode.

Auteur in de klas?

Tijdens de Kinderboekenweek verzorgen verschillende auteurs workshops en voorleessessies. Wij hebben een paar tips uit eigen gelederen.

Annemarie Jongbloed: toveren met verhalen

Met *Kleur*-redacteur Annemarie Jongbloed kan de klas aan de slag met het toveren van verhalen (groep 1 t/m 4) of het schrijven van een verhaal (groep 5 t/m 8). Annemarie is te boeken via deschrijverscentrale.nl. Haar nieuwste boek *Eén minuut voor twaalf* is getipt door de kinderjury. Er kan op gestemd worden: kinderjury.nl!

Vriendenverhalen en -gedichten met Jeroen Hoogerwerf

Kleur op school-hoofdredacteur Jeroen Hoogerwerf gaat in de onderbouw (groep 1 t/m 4) aan de slag met voorlezen, zingen en vrienden worden. In de bovenbouw (groep 5 t/m 8) gaat hij aan de slag met verhalen en gedichten. Daarbij gaan de kinderen ook zelf vriendschapsgedichten maken. Het tarief is € 75 per lesuur per groep. Neem voor meer informatie contact op via jeroen@levendiguitgever.nl.

KOM ERBIJ!
**KINDERBOEKEN
WEEK**
3 T/M 14 OKTOBER 2018

Werkvormen

Kleur op school werkt met acht werkvormen. De symbolen bij elke lesbeschrijving geven aan welke werkvormen aan bod komen.

	creatief	Schrijven, beeldend vormen, fantaseren		verhaal	Met elkaar lezen of luisteren naar een verhaal
	doen	Actief aan de slag		vieren	Samen stilstaan bij een gebeurtenis, samen beleven
	muziek	Luisteren, zingen		gesprek	Vraag en antwoord, dialoog
	spiritizer	Beleven, ervaren en verwoorden		spel	Verbeelden met lijf en spel

Vaardigheden

Kleur op school werkt met zeven levensbeschouwelijke vaardigheden. Bij elke les verwijzen de symbolen naar de belangrijkste vaardigheden die aan de orde komen.

	waarnemen	Kijken, luisteren, voelen, proeven. Ontdekken wat je raakt en inspireert.		vertellen	Aan anderen vertellen wat je ervaart en waarneemt, wat er in je omgaat. Zo leer je jezelf kennen.
	vragen	Zoeken naar betekenissen van en verbanden tussen de dingen die in jouw leven gebeuren.		dialogiseren	Je inleven in andere mensen, werelden, geloven, ervaringen en standpunten. Met elkaar spreken en lachen.
	verbeelden	Woorden, kleuren, muziek, houdingen of symbolen gebruiken om te leren omgaan met vragen naar zin, waarheid en schoonheid.		waarderen	Onderscheiden wat goed en slecht is, gewenst en niet gewenst, belangrijk en onbelangrijk.
				handelen	Stevig op je voeten staan, goede dingen doen. Het leven viëren, mooi maken. Jezelf of de omstandigheden veranderen.

Thema

Met vriendelijke groet

Inhoud

Thema: <i>Met vriendelijke groet</i>	2
Didactische lijn per bouw <i>door de redactie</i>	4
Zoek de spirit! <i>door de redactie</i>	6
LESSEN GROEP 1 & 2 <i>door Annemarie Jongbloed</i>	
Les 1. Een vriendje, wat is dat?	8
Les 2. Wie is jouw vriend?	10
Les 3. Vriendschap sluiten	12
Les 4. Samen spelen, samen delen?	14
Les 5. Allemaal vriendjes	16
LESSEN GROEP 3 & 4 <i>door Anouk Overbeek</i>	
Les 1. Vriendschap is ...	18
Les 2. Ik ben mijn eigen vriend(in)	20
Les 3. Ruzie met je vriend(in)	22
Les 4. Vriend of vreemde?	24
Les 5. Een bijzondere vriendschap	26
LESSEN GROEP 5 & 6 <i>door Jeroen Hoogerwerf</i>	
Les 1. Een vriend is ...	28
Les 2. Wat voor vriend(in) ben jij?	30
Les 3. Verloren vriendschap	32
Les 4. Vriend en vijand	34
Les 5. Voor altijd vrienden	36
LESSEN GROEP 7 & 8 <i>door Nynke Bos</i>	
Les 1. Ik ben een vriend	38
Les 2. Door dik en dun	40
Les 3. Verboden toegang	42
Les 4. Aardig natuurlijk	44
Les 5. Vriendschap is vrede	46
Kleur bekennen <i>door Jeroen Hoogerwerf</i>	48
Handig bij <i>Kleur op school</i>	49

Colofon

Kleur op school, voor een levendig
schoolklimaat www.kleuropschool.nl

Redactie

Jeroen Hoogerwerf, hoofdredacteur
Nynke Bos, Annemarie Jongbloed, Anouk Overbeek

Eindredactie

Mayke Peters (Woordkracht)

Raad van Advies

Yusuf Altuntas, Bas van den Berg, Arie de Bruin,
San van Eersel, Bas Levering, Monique Leygraaf

Illustraties

Iris Boter (groep 1 & 2), Petra Heezen (groep 3 & 4),
Daniëlle Schothorst (groep 5 & 6), Wendelien van
den Erve (groep 7 & 8)

Foto's

Foto omslag: © John Steel | Dreamstime

Vormgeving

Ester Eijkmans, www.estereijkmans.nl

Druk

JP Offset, Duiven

Uitgever

Levendig Uitgever
Jeroen Hoogerwerf
Evenaar 10
3454 SN De Meern
t 06 • 226 13 701
e kleur@levendiguitgever.nl
i www.kleuropschool.nl
twitter: @kleuropschool
facebook.com/kleuropschool
ISSN 2468-0850

Abonnementen

Kleur op school verschijnt vier keer per schooljaar.
Abonnementen kunnen met ieder nummer ingaan
en worden jaarlijks automatisch verlengd. Abonne-
menten kunnen per jaargang vóór 1 juni schriftelijk
worden opgezegd. Een abonnement bestaat uit

1 basisabonnement en 3 vervolgabonnementen.

1 basis + 3 vervolg € 340

1 basis + 4 vervolg € 369

1 basis + 5 vervolg € 398

1 basis + 6 vervolg € 427

1 basis + 7 vervolg € 456

Elk volgend vervolgabonnement à € 29,-

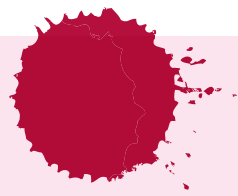
Proefabonnement

De school kan *Kleur op school* geheel vrijblijvend
uitproberen met een proefabonnement. Dit kost €
50,- en wordt in overleg op maat samengesteld.

Abonnementenadministratie

t 06 • 226 13 701
e kleur@levendiguitgever.nl

Alle rechten voorbehouden. Het is abonnees toegestaan voor
eigen gebruik uit *Kleur op school* te kopiëren. Overname uit
Kleur op school zonder voorafgaande toestemming van de
uitgever is niet toegestaan.

Thema *Met vriendelijke groet*

In het thema van de Kinderboekenweek van 2018, het thema vriendschap, zagen wij een mooi startthema voor het begin van het schooljaar. Uiteraard geven we daar bij *Kleur op school* een eigen draai aan, *met vriendelijke groet* van de redactie.

Deze editie gaat over vriendschap, hoop en verlangen. Over liefde en aardig doen in de breedste zin van het woord: liefde voor mensen, goed zijn voor dieren, aardig zijn voor de wereld om je heen. Ofwel, lief zijn voor elkaar, aardig doen en elkaar helpen.

Bewust van vriendschap

Kinderen worden zich in hun ontwikkeling steeds meer bewust van hun sociale omgeving. Bij dit sociale bewustzijn hoort het rekening houden met anderen en het inschatten van je eigen positie ten opzichte van anderen. Hierbij is het onderhouden van vriendschappen een belangrijk onderdeel. Tijdens de basisschoolleeftijd ontwikkelt dit sociaal bewustzijn zich. Daardoor veranderen de redenen waarom kinderen vriendschap sluiten. Hierin worden drie fasen onderscheiden:

- Kinderen in de onderbouw (tot ongeveer zeven jaar oud) sluiten vriendschap op basis van gedrag.
- Kinderen vanaf groep 5 (rond hun achtste jaar) sluiten vriendschap op basis van vertrouwen.
- Kinderen vanaf ongeveer tien jaar sluiten vriendschap op basis van psychologische kenmerken.

In de onderbouw zijn vrienden belangrijk om van te leren. Kinderen kiezen hun vriendjes uit op basis van wat ze allebei leuk vinden. Ze hebben vaak veel wisselende vriendjes. Sommige kleuters hebben in deze levensfase ook fantasievriendjes, of zien hun lievelingsknuffel als hun beste vriend.

Vanaf een jaar of acht (groep 5) wordt voor veel kinderen de wereld groter. Ze gaan anderen meer zien en gaan zich met hen vergelijken. Omdat hun wereld groter wordt, gaan kinderen hun vrienden meer kiezen op basis van vertrouwen. Met wie kun je samen het beste die grotere wereld aan? Jongens en meisjes gaan ook minder samen spelen.

Vanaf een jaar of tien richten vriendschappen zich nog meer op het samen kunnen praten, op eigenschappen die je deelt of die elkaar aanvullen. De vriendschap wordt meer ingestoken op psychologische kenmerken als empathie, doorzettingsvermogen en innemendheid. Het gevoel speelt daarbij een grotere rol. Bij meisjes zie je vaker kletsen als basis; bij jongens gaat het meer om dingen samen doen, vooral actieve dingen.

Vriendschappen maken en behouden is iets wat kinderen normaal gesproken leren door te doen. Als ze het niet zelf kunnen, kan het handig zijn om hen een handje te helpen.

Levensbeschouwelijk: verhalen als voorbeeld

Verhalen over vriendschap vanuit verschillende culturen en religies kunnen een mooi voorbeeld vormen voor kinderen om verder te praten over vriendschap, aardig doen of liefde. Verhalen vormen dan ook de basis om tot een goed levensbeschouwelijk gesprek te komen over de thematiek van dit nummer. Verhalen houden je bovendien een spiegel voor. Is elke vriendschap oprecht? Of kom je ook wel eens bedrogen uit en wordt je vertrouwen geschonden? Denk hierbij bijvoorbeeld eens aan deze verhalen:

- David en Jonatan
- Jezus en zijn 'vrienden' (apostelen/discipelen)
- Jezus die tollenaars en zondaars tot zijn vrienden rekent
- Hyacinthus en Apollo
- Op beleven.org zijn heel veel verhalen te vinden

Als vriendschap niet zo lukt ...

In de groep is het niet altijd vriendschap, aardig zijn en liefde wat de klok slaat. Kinderen kunnen het elkaar zeer moeilijk maken: een oordeel hebben over een ander, een ander niet accepteren, een ander buitensluiten. Pesten is een van de pijnlijkste en hardnekkigste voorbeelden hiervan. Pesten kan kinderen, ouders en leerkrachten radeloos maken. Ook aan deze 'negatieve kant' van vriendschap besteden we aandacht. Natuurlijk zullen nooit alle kinderen vrienden van elkaar zijn, al zou dat heel mooi zijn, maar pesten hoort er gewoon niet bij. Met de kinderen kun je op zoek gaan naar de redenen van bepaald gedrag. Samen kun je bekijken hoe je met elkaar kunt omgaan op een aardige manier die voor iedereen fijn is.

Ook gaan we bekijken hoe vriendschappen verlopen. Na de ontmoeting kan de vriendschap ontstaan. Maar wat als het niet meer zo lekker loopt? Wat als de vriend van vandaag morgen geen vriend meer is? Hoe kan het dan weer goedkomen? Of is de ene vriend zo ingeruild voor een andere?

Vrienden en vijanden

Wat is het tegenovergestelde van vriend? Is dat vijand? En wat betekent dat dan? Is het met een vijand altijd oorlog, of kun je ook met een vijand samenleven? Verhalen over vrede en oorlog, vrienden en vijanden, kunnen hierin een mooi perspectief bieden.

Als je met iemand ruzie hebt of niet goed overweg kunt, is die dan meteen je vijand en moet je dan elkaars leven zuur maken? Of kun je ook op een andere manier met vijanden omgaan? Zijn vijanden misschien helemaal niet zo anders dan jij zelf en houden ze je een spiegel voor?

Liefde en vriendschap

Van elkaar houden, elkaar nodig hebben, op elkaar gesteld zijn ... Het is zo belangrijk, en ook zo mooi. Maar vraag zelf eens aan de persoon waar je het meeste van houdt om in één zin uit leggen wat het precies betekent: liefde en vriendschap. Je zult merken dat er vele antwoorden mogelijk zijn. Juist daarom gaan we met de kinderen op zoek naar de waarde van liefde en vriendschap. Wat hebben deze twee begrippen met elkaar te maken? Verschillen ze van elkaar? Wat bieden ze? Met elkaar hierover praten en misschien zelfs filosoferen biedt kinderen een mooie mogelijkheid om nieuwe inzichten te krijgen en nieuwe betekenissen te ontdekken.

Met vriendelijke groet, de redactie

Didactische lijn per bouw

GROEP 1 & 2

Met groep 1 & 2 gaan we in de eerste les bekijken wat vriendschap is en wat de kenmerken ervan zijn. In les 2 gaan de kinderen fantaseren over vriendschap en bedenken ze wie een vriend van hen kan zijn. In les 3 komt dan het maken van vrienden aan bod, om in les 4 te vervolgen met een verkenning van de voor- en nadelen van vriendschap. In de laatste les vieren de kinderen de vriendschap, ook al moet er soms nog iets goedgeemaakt worden.

	Titel van de les	Vaardigheden	Leerlijn	Werkvormen Kern
Les 1	Een vriendje, wat is dat?	 ?	Oriënteren op vriendschap	
Les 2	Wie is jouw vriend?	 	Fantaseren over vriendschap	
Les 3	Vriendschap sluiten	 	Vrienden maken	
Les 4	Samen spelen, samen delen?	 	Voor- en nadelen van samen zijn	
Les 5	Allemaal vriendjes	 	Vriendschappen die stuk lopen en weer goed komen	

GROEP 3 & 4

In de lessen van groep 3 & 4 wordt vriendschap in al haar aspecten bekeken. Wat vriendschap nou eigenlijk inhoudt, is de start van het thema in les 1. In les 2 worden de kinderen bewust gemaakt van het belang van vriendschap met jezelf. In les 3 verkennen ze wat er gebeurt als er ruzie is of de vriendschap stopt. Les 4 is een mooie onderzoeksles naar verschillen tussen een vriend en een vreemde. Les 5 sluit af met een verkenning van bijzondere vriendschap.

	Titel van de les	Vaardigheden	Leerlijn	Werkvormen Kern
Les 1	Vriendschap is ...	 ?	Wat is vriendschap?	
Les 2	Ik ben mijn eigen vriend(in)	 	Vriendschap met jezelf	
Les 3	Ruzie met je vriend(in)	 	Omgaan met obstakels in vriendschap	
Les 4	Vriend of vreemde?	 	Verskil zoeken tussen vriend en vreemde	
Les 5	Een bijzondere vriendschap	 	Bijzondere vriendschappen onderzoeken	

GROEP 5 & 6

In groep 5 & 6 starten de leerlingen met het verkennen wat een vriend is. Vanuit die ervaring onderzoeken ze in les 2 de kenmerken van vriendschap en wat voor vriend ze zelf zijn. In de derde les gaan de leerlingen bekijken hoe je een vriendschap in stand houdt ... of niet. De leerlingen gaan in les 4 aan de slag met het verkennen van de grenzen tussen vrienden en vijanden. In les 5 onderzoeken ze welke verschillende vormen van vriendschap er zijn en sluiten heerlijk af met het vieren van vriendschap.

	Titel van de les	Vaardigheden	Leerlijn	Werkvormen Kern
Les 1	Een vriend is ...	? 	Wat is een vriend?	
Les 2	Wat voor vriend(in) ben jij?	 	Kenmerken van vriendschap	
Les 3	Verloren vriendschap	 	Verkennen hoe je vriendschap in stand houdt	
Les 4	Vriend en vijand	 ?	Grens tussen vriend en vijand onderzoeken	
Les 5	Voor altijd vrienden	 	Verschiedende vormen van vriendschap	

GROEP 7 & 8

De leerlingen van groep 7 & 8 gaan eerst verkennen wat vriendschap is en wat voor vriend ze zelf zijn. Daarna gaan ze in les 2 aan de slag met het verkennen van vriendschap in moeilijke situaties. In les 3 onderzoeken de leerlingen het begrip vijand en de verschillen tussen vijand en vriend. Les 4 gaat over de liefde voor en vriendschap met de natuur. In les 5 tot slot kunnen de leerlingen ervaren of er in ieder mens iets positiefs – een mogelijke vriend – zit.

	Titel van de les	Vaardigheden	Leerlijn	Werkvormen Kern
Les 1	Ik ben een vriend	 	Verkennen van het begrip vriendschap	
Les 2	Door dik en dun	 	Vriendschap in moeilijke situaties	
Les 3	Verboden toegang	? 	Begrip vijand verkennen	
Les 4	Aardig natuurlijk	 	Stilstaan bij liefde voor de natuur	
Les 5	Vriendschap is vrede	 	Ervaren of er in ieder mens iets positiefs zit	

Zoek de spirit!

Spiritizers zijn oefeningen die je op elk moment kunt inzetten. Je kunt ze gebruiken als start van de dag of de les. Of om te zorgen voor rust, aandacht en concentratie op de dag. Het zijn beleavingsgerichte oefeningen. Ze nodigen de kinderen uit om levensbeschouwelijke vaardigheden te ervaren met hun ademhaling, hart en lijf. De spiritizers in dit nummer hebben op verschillende manieren een relatie met het thema *Met vriendelijke groet*.

1. Meditatie met schilderij *Jongen met hond* van Michele Falanga, New York, 1923

DOEL de leerlingen verkennen het schilderij en zoeken de verbeelding

Bekijk samen met de kinderen het schilderij dat als titel *Jongen met hond* heeft gekregen. Laat de kinderen eerst rustig naar het schilderij kijken. Lees dan met rustige stem:

*De een wil een kat
De ander wil een hond
Om mee te spelen
Om mee te leven
Om mee te delen*

*De een wil een hond
De ander wil een kat
Om een knuffel te geven
Om liefde te krijgen
Om voor altijd vrienden te zijn*

Stel de groep de volgende vragen en laat een paar kinderen antwoorden:

- Wat zie je op het schilderij?
- Zijn de jongen en de hond vrienden? Kunnen een jongen en een hond vrienden zijn?
- Heb jij een huisdier dat je vriend is? Vertel.

Laat de kinderen een vriendschapsgedichtje schrijven voor een huisdier of een mooie vriendschapstekening maken.

2. Vrienden door de poort

DOEL de kinderen spelen een vriendspel met veel beweging

Doe dit spel in de gym- of speelzaal, of buiten als het mooi weer is. Verdeel de groep in teams van vijf kinderen en geef elk team een bal. Er zijn drie varianten van dit spel, dat op snelheid tussen de teams gedaan kan worden.

Variant 1: Laat per team vier kinderen op hun knieën tegenover elkaar gaan zitten. Het kind met de bal loopt door de zo gevormde poort. Als degene met de bal door de poort is, gaan de knielende kinderen op een rij in opdrukstand staan. Het kind met de bal rolt deze onder de andere kinderen van het team door, zodat die bij de laatste in de rij komt. Het laatste kind pakt de bal op, rent naar de muur en de vier anderen maken weer knielend een poort. Elk team gaat zo door tot het vijfde kind de bal teruggerold heeft. Welk vriendenteam is als eerste klaar?

Variant 2: Hetzelfde principe, maar nu liggen de kinderen op de grond, om en om rechts en links, met ruimte tussen hen in en met de benen naar elkaar toe. Het kind met de bal loopt er zigzaggend tussendoor, om de benen van de liggende kinderen heen. De liggende kinderen tillen hun benen op en houden deze omhoog zodat het kind dat aan de beurt de bal onder de benen door kan rollen. Dit kind gaat dan op de grond liggen en het kind vooraan pakt de bal en heeft de

NODIG
• een bal per
groep van vijf
leerlingen

beurt. Het spel is klaar als alle kinderen aan de beurt zijn geweest.

Variant 3: De kinderen liggen op hun buik. Het kind met bal springt over de liggende kinderen heen. Als het kind met bal het einde heeft bereikt, maken de kinderen een poort door in opdrukstand te gaan. Zo kan de bal eronderdoor gerold worden en kan het volgende kind weer over de andere heen springen.

3. Big hug

DOEL de leerlingen ervaren concentratie en verbondenheid

Laat de leerlingen een gesloten kring vormen, met de armen om elkaars schouders. Ze sluiten hun ogen en schuiven nog iets naar voren zodat iedereen aan beide kanten gesteund wordt door zijn of haar buurman of -vrouw. Ze hoeven bijna niets meer te doen om te blijven staan. Laat één kind in rustig tempo een beetje heen en weer wiegen. Als de groep ontspannen 'samenhangt', wiegt de hele kring vanzelf mee.

4. De vriendenkring

DOEL de leerlingen ervaren verbondenheid en streven naar een gezamenlijk doel

Ga voor deze oefening naar een plek waar ruimte is, zoals het schoolplein of de gymzaal. Vertel: *Een schoolklas is een soort ketting met schakels. Je bent met elkaar verbonden.*

Vraag dan de hele groep om in een kring te gaan staan. Spreek de volgende tekst uit en laat de leerlingen de opdrachten tegelijkertijd uitvoeren: *Dit is een vriendenkring. Houd je armen kruislings voor je lichaam en pak allemaal de handen van je buur. Zet nu allemaal tegelijk een stap naar links. En nu twee stappen naar rechts. Let er goed op dat iedereen elkaars handen kan vasthouden, dus beweeg niet te snel. Stap samen zover als het kan naar achteren, zonder de ketting te breken. En nu weer terug naar voren. Kan de hele kring op de grond gaan zitten en toch de handen vast houden? En weer gaan staan?*

Bespreek kort na door te vragen: Is deze vriendenkring sterk? Als de ketting brak, hoe voelde het dan om los te zijn? En hoe voelde het als de ketting heel bleef?

5. Warme zomeravond

DOEL de kinderen ervaren vriendschap op een warme zomeravond

Laat de kinderen rustig op hun stoel zitten, eventueel met het hoofd op de armen op hun tafel. Laat hen de ogen sluiten.

Stel je voor dat je op een warme zomeravond lekker rustig in een luie stoel buiten ligt. Je luistert naar de vogels. Je kijkt naar de wolken. Je ziet het licht langzaam veranderen van zonnig naar avondlicht. Plotseling staat je beste vriendje of vriendinnetje achter je en begint je te kietelen. 'Kom op joh, ga mee, nog even rennen.' Je wordt bijna uit je stoel getrokken. Wat vind je daarvan? Wat voel je? Wat wil je zeggen? Wat doe je?

Jent en Ayla

Jent is voor het eerst op school. Alle kinderen zijn aan het spelen. Jent kijkt om zich heen. Wat zal hij gaan doen?

Opeens ziet Jent de hoek met lego. Wat zijn dat veel blokjes! Daar kan hij een groot kasteel van bouwen. Snel loopt Jent naar de hoek. Maar als hij bijna bij de lego is, blijft hij staan. Ayla speelt al in deze hoek! Ze bouwt een rand van rode blokjes.

Jent zou haar wel willen helpen. Maar zou ze dat wel willen? Jent durft het niet te vragen. Stil staat hij te kijken.
Dan ziet Ayla Jent staan: 'Hoi, wil je meedoen?'
Jent knikt en gaat naast haar zitten.

'Hier', zegt Ayla. Ze geeft Jent een paar rode blokjes. 'Ik maak een kasteel.'
'Leuk!', roept Jent en hij begint meteen te bouwen. 'Zullen we hier een gele toren maken?'
Ayla vindt het een goed idee. 'Een bananentoren!', roept Ayla.

Jent en Ayla schateren het uit.
Samen bouwen ze een rood kasteel met gele bananentorens.

GROEP 1 & 2

Les 1 Een vriendje, wat is dat?

DOEL de kinderen oriënteren zich op vriendschap

NODIG
• muziekinstrumenten

NODIG
VOOR EXTRA
• poppetje-sjabloon
voor ieder kind

Begin

Zing samen dit 'beweeglied':

Jij bent groot

jij bent klein,

wij kunnen heel goed vriendjes zijn.

Ik ga dansen en doe mee,

wij doen alles met z'n twee.

Zing het lied een paar keer en varieer op het dansen: springen, lopen, huppelen.

Afronden

Laat het filmpje zien met het lied *Daarvoor ben jij mijn vriend* van Bert en Ernie.

Vraag wat er gebeurt in het filmpje. Vraag dan:

Ernie maakt veel geluid en Bert wil slapen.

Moet je alles goed vinden wat je vriend(in)

doet? Deel muziekinstrumenten uit aan de

kinderen. Laat het liedje nog eens horen en maak er samen muziek bij.

Kern

Lees het verhaal over Jent en Ayla voor van het werkblad. Voer daarna een gesprek met de kinderen aan de hand van de volgende vragen:

- Wat gebeurt er in het verhaal? Zijn Jent en Ayla vrienden?
- Heb jij vriend(inn)en?
- Wat is er leuk aan vrienden zijn?
- Wanneer vind je iemand aardig/lief?
- Kun je ook vrienden zijn met iemand die je niet aardig vindt?
- Wat hoort bij vriendschap?

Extra

Maak een vriendslinter. Gebruik hiervoor het sjabloon van het poppetje op kleuropschool.nl.

Deel aan ieder kind een blanco poppetje uit.

Laat de kinderen het poppetje op eigen wijze versieren/inkleuren. Maak alle poppetjes aan

elkaar en hang de slinger op in de klas.

Wat hoort bij vriendschap?

GROEP 1 & 2

Les 2 Wie is jouw vriend?

DOEL de kinderen fantaseren over vriendschap en bespreken wat zij belangrijk vinden in vriendschap

NODIG
• uitgeknipte kaartjes
van w asten

NODIG
VOOR EXTRA
• tweede set uit-
geknipte kaartjes van
werkblad

Begin

Laat de kinderen hun ogen sluiten en even stil zijn. Vraag dan: *Als je een vriend kon toveren, hoe zou die er dan uitzien? Kan iedereen jouw vriend zien? Kan een vriend ook een dier zijn? Of een kabouter, fee of elfje? Een heks misschien?* Laat de kinderen hun ogen openen en over hun ideale vriendjes vertellen.

Kern

Knip de kaartjes van het werkblad uit. Leg ze in de kring. Laat een kind ongezien een kaartje pakken en het samen met een ander kind uitbeelden. Bespreek daarna met de hele klas of dit bij vriendschap hoort, en waarom ze denken dat dat wel of niet zo is. Doe dit met alle kaartjes. Laat hierbij verschillende kinderen aan bod komen.

Vraag ook: Mag je ruzie maken met een vriendje? Of is het je vriendje niet meer als je ruzie maakt?

Afronden

Laat kinderen een (fantasie)vriendje maken van klei. Als de klei gedroogd is, mogen ze hun vriendje in zelf gekozen kleuren schilderen.

Extra

- Lees het gedicht over een speciaal vriendje – de zon! – via kleuropschool.nl.
- Knip nog een serie kaartjes uit van het werkblad. Speel memory met de twee series.

Ik wil meedoen

Lieke wil met Mira met de blokken spelen. Samuel wil graag meedoen. Hij schopt de blokkentoren om.

Jonas speelt met de poppen in de huishoek. Machteld wil graag meedoen. Ze pakt een pop en gaat meespelen.

Romy is aan het puzzelen. Jamil wil meedoen. Hij vraagt: 'Mag ik meedoen?'

GROEP 1 & 2

Les 3 Vriendschap sluiten

DOEL de kinderen ervaren hoe zij vrienden kunnen maken

NODIG

- ruimte voor spel (klas, speellokaal of buiten)

NODIG VOOR EXTRA

- boek *Kun jij dit?*

Begin

Doe het volgende spel in de kring. Laat een kind met de ogen dicht in het midden staan. Hij/zij wijst met de arm naar voren en draait dan rond. De kinderen tellen *samen* hardop tot zeven. Dan zegt het kind in het midden: *Wie wil mij een handje geven?* Het ronddraaiende kind staat stil, opent de ogen en geeft een handje, *high five* of *boks* aan het kind waarnaar gewezen wordt. Dat kind is vervolgens aan de beurt om in het midden te gaan staan.

Kern

Bekijk met de kinderen een voor een de plaatjes van het werkblad. (Ze staan ook op kleuropschool.nl.) Bespreek elk plaatje apart. Vraag:

- Wat gebeurt er?
- Wat vind je hiervan?
- Wat vind je van de manieren waarop de kinderen proberen vriendschap te sluiten?

Speel de manier(en) die de groep het beste vindt (dat kunnen ook andere manieren zijn dan op het werkblad genoemd!) na met de kinderen. Laat hen ook reageren op de vraag van Jamil en op het omgooien van de blokkentoren door Samuel.

Afronden Maak ruimte in de klas, of ga met

de groep naar het speellokaal of speelplein.

Wijs een kind aan dat de schipper mag zijn.

Speel dan het spel Schipper mag ik overvaren in de volgende versie:

(Naam kind), mag ik met je meedoen, ja of nee?

Moet ik dan nog geld betalen, ja of nee?

Na de eerste keer vertel je de kinderen dat zij niet meer alleen naar de overkant mogen gaan, maar altijd met z'n tweeën: hand in hand, of met de armen om elkaars schouder.

Extra

- Lees het boek *Kun jij dit?* van Roger Klaassen en Annemarie Muysert-Baars voor (Levendig Uitgever, 2018).
- Zing het lied *Vriendjes en vriendinnetjes* van Bit en Buddy via kleuropschool.nl. In dit lied kunnen de kinderen de ontbrekende woorden zingen/zeggen.

Kastanjaballen

Kabouter Kaat heeft twee prachtige kastanjes gevonden. Blij gooit ze die in de lucht en probeert ze allebei tegelijk te vangen. Ze vallen allebei op de grond. Kaat probeert het nog een keer. Eén kastanje vangt ze in haar hand. De andere komt op het dak van de paddenstoel van Kees terecht.

Verschrikt komt Kees zijn huisje uit: 'Wat gebeurt er?'
Dan ziet hij Kaat en lacht: 'Aha, jij bent het, mijn vriendinnetje Kaat. Wil je samen kastanjaballen?'
Kees komt al naar Kaat toe. Maar Kaat schudt haar rode puntmuts heen en weer: 'Nee Kees, ik wil alléén ballen.' Ze schopt tegen de kastanjes en rent erachteraan.

Kees rent achter Kaat aan: 'Het is toch veel leuker om samen te ballen?'
'Nu niet, Kees, misschien een andere keer!', roept Kaat.
Kees blijft verdrietig staan. Hij snapt er niets van: ze zijn toch vrienden?
'Mag ik dan een van je mooie kastanjes?', vraagt Kees.
Maar Kaat hoort het al niet meer.

De volgende dag speelt Kaat weer met haar kastanjes.
Kees zit voor zijn paddenstoel naar haar te kijken.
Kaat gooit haar kastanjes opnieuw omhoog en ... het lukt!
'Ik heb ze allebei tegelijk gevangen', roept Kaat blij.
Ze rent naar Kees toe: 'Zag je dat? Wil het ook proberen?'
Kees kijkt Kaat verbaasd aan: 'Zijn we dan weer vrienden?'
'Natuurlijk', zegt Kaat. 'Dat waren we gisteren ook, hoor.'

GROEP 1 & 2

NODIG

- eventueel: matten of kleden om op te stoeien

NODIG VOOR EXTRA

- boek *Altijd samen*
- boek *De wolkenontdekker*

Les 4 Samen spelen, samen delen?

DOEL de kinderen ervaren de voor- en nadelen van samen zijn

Begin

Luister samen naar het liedje *Als je vriendjes bent* via kleuropschool.nl. Vraag de kinderen wat je samen kunt doen als je vriendjes bent. Laat zo nodig het liedje nog een keer horen.

Kern Lees het verhaal *Kastanjeballen* voor van het werkblad. Voer met de kinderen een gesprek over het verhaal. Gebruik daarbij de volgende vragen:

- Wat gebeurt er in het verhaal?
- Speel jij weleens alleen?
- Is alleen spelen altijd leuk?
- Moeten vrienden altijd samen spelen?
- Ben je nog vriendjes als je alleen speelt?
- Moet je altijd delen? Wanneer wel of niet?

Afronden

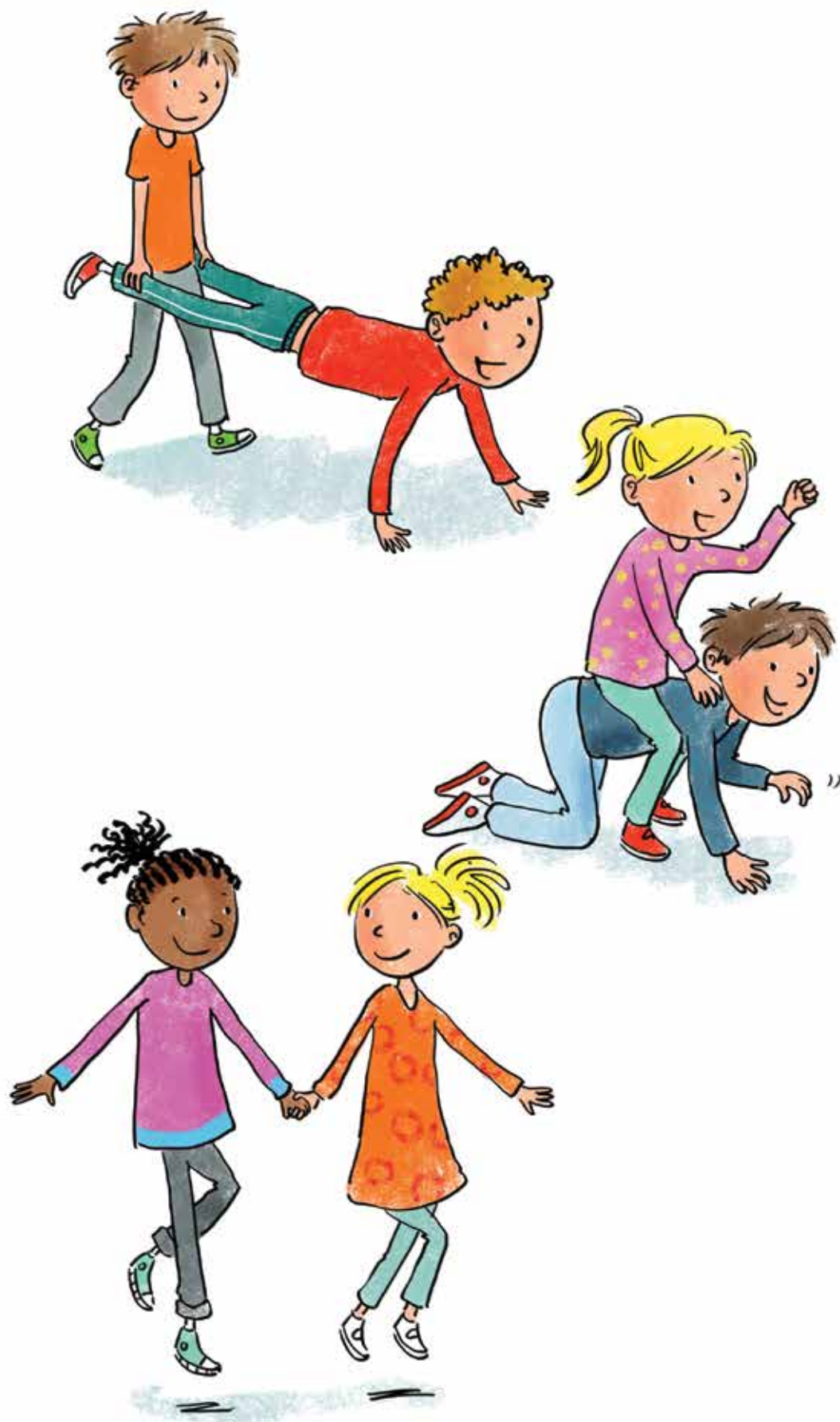
Leg eventueel matten of kleden neer in de klas of het speellokaal. Laat kinderen in tweetallen, op hun knieën, met elkaar stoeien. Laat hen vooraf met elkaar een teken afspreken wat ze doen en/of zeggen als ze het niet meer leuk vinden: nee zeggen, een tikje op schouder, in de handen klappen of op de grond kloppen.

Extra

Lees met de groep het boek *Altijd samen* van Mies Bouhuys (Gottmer, 1999), een prentenboekje in versvorm over de poezen Pim en Pom. Of lees het boek *De wolkenontdekker* van Tom McLaughlin (Levendig Uitgever, 2016). Dit is een filosofisch verhaal voor kleuters over fantasie, vriendschap en het verschil tussen alleen zijn en eenzaam zijn.

Vijf spelletjes

GROEP 1 & 2

Les 5 Allemaal vriendjes

DOEL de kinderen ervaren dat vriendschappen stuk kunnen gaan, maar ook kunnen helen

Begin

Knip de gebroken harten van het werkblad op kleuropschool.nl uit en leg ze in de kring. Vertel dat je ruzie hebt gemaakt met je beste vriend(in). Vraag: Wie heeft dat ook weleens meegemaakt? Hoe voel je je dan? Waarom liggen de gebroken harten in de kring? Praat met de groep over de betekenis van een gebroken hart. Wat kun je daaraan doen? Wat doe jij als je ruzie hebt? Wat helpt om de harten te helen? Laat de kinderen de harten aan elkaar leggen.

Kern

Ga met de groep naar de gym- of speelzaal. Laat de kinderen zich verspreiden over de zaal. Laat hen de spelletjes van het werkblad eerst in tweetallen doen.

Speel daarna met de hele groep 'het grote vriendschapspel'. Vertel de kinderen dat het doel van het spel is om zoveel mogelijk vriendschappen te sluiten. Dat kan door naar de verkoper van vriendschappen te gaan: dat ben jij als leerkracht. Je geeft dan een strook papier. Het kind gaat op zoek naar ander kind dat de andere kant van de strook papier vastpakt: zij zijn nu vriendjes. Vervolgens rennen zij terug naar de verkoper om weer een strook te halen. Daarmee gaan ze naar weer naar ander kind, dat de nieuwe strook vasthoudt – totdat alle kinderen met elkaar verbonden zijn door stroken. Als er een strook breekt/scheurt, is de vriend-

schap verbroken en moet er een nieuwe strook gehaald worden.

Als de hele klas met elkaar verbonden is, maken de kinderen een kring: een klas vol vriendjes!

Afronden

Geef alle kinderen één helft van een gebroken hart van het werkblad op kleuropschool.nl. Die mogen ze inkleuren en er eventueel glitter op plakken. Als alle kinderen klaar zijn, mogen ze met een ander kind de gebroken hart-helften aan elkaar plakken. Hang alle harten op in de klas.

Extra

- Lees het verhaal *Lief* voor uit het boek *Ik woon in een koek* van Annemarie Jongbloed (Uitgeverij Inktvis, 2010, bladzijde 54 en 55): een schattig verhaaltje over vriendschap/liefde. Het verhaal is ook te vinden op kleuropschool.nl.
- Laat ieder kind een kleurplaat van het werkblad inkleuren. De kleurplaat is te vinden op kleuropschool.nl.

De Bremer stadsmuzikanten

Mulan de ezel werkt al vele jaren voor zijn baas. De laatste tijd loopt Mulan niet meer zo snel als vroeger. 'Ik denk dat ik Mulan maar moet verkopen', heeft zijn baas gezegd. Mulan heeft besloten daar niet op te wachten. 'Dit is mijn kans om weg te gaan', zegt hij tegen zichzelf. 'Ik heb altijd al muzikant willen worden. Het wordt tijd om dit maar eens te gaan doen.' Als zijn baasje naar links gaat, gaat Mulan naar rechts, de wijde wereld in.

Onderweg komt Mulan Loebes de hond tegen. Loebes ligt te hijgen en te puffen. 'Zeg, gaat het een beetje?', vraagt Mulan aan de hond. 'Heuh, heuh', hijgt

Loebes. 'Heuh, het gaat best hoor, heuh, ik ben alleen moe van dat rennen door het bos. Ik ben te, heuh, oud om op konijnen te jagen. Ik zou liever, heuh, willen optreden voor publiek. Want als ik op het podium sta, heuh, gaat mijn hart sneller kloppen.' Mulan helpt de hond overeind. 'Komt dat even goed uit! Ik ben op weg om stadsmuzikant te worden. Daar kan ik jou goed bij gebruiken!' Zo gaan ze samen op weg, de wijde wereld in.

Dan komen ze poes Prullie tegen. Prullie kijkt behoorlijk kattig en boos. 'Dag snorrepoetser, wat is er met jou aan de hand?', vraagt Mulan. 'Ach', antwoordt Prullie. 'Ik ben het zat. Ik moet thuis alsmaar op muizen jagen, terwijl ik veel liever miauw. Want miauwen zoals ik, dat kunnen er niet veel.' Prullie trekt haar kattige snuitje open en laat een paar prachtige klanken horen. 'Mauw, mauw, miaaaaaauuuw!' 'Dat klinkt goed!', zegt Mulan. 'Jij past perfect bij onze groep. Kom met ons mee!' Zo gaan ze samen op weg, de wijde wereld in.

Dan komen ze Hankie de Haan tegen. Hankie zit bovenop een dak en kraait erop los: 'Kukeleku!' 'Zo, jij maakt een herrie', zegt Mulan tegen de haan. 'Ik moet wel', zegt Hankie. 'Mijn baasje zegt dat ik morgen in de oven ga, dus wil ik kraaien zolang het nog kan. Maar als ik eerlijk ben, zou ik liever een dansje doen. Want dansen is mijn lust en mijn leven.' En terwijl Hankie kraait, springt hij swingend op en neer. Van binnen maakt zijn hart een sprongetje. 'Dat ziet er goed uit', mompelt Mulan. 'Zeg haan, wij kunnen jou goed gebruiken. Ga je mee?' Zo gaan ze samen op weg, de wijde wereld in.

Na uren en uren lopen komen de dieren in een stadje dat Bremen heet. In het hart van de stad ligt een plein. Midden op dat plein ligt een grote steen. Mulan pakt zijn mondharmonica en gaat op de steen staan. Hij begint een vrolijk deuntje te spelen. Loebes speelt dat hij Doornroosje is. Dan komt Prullie erbij. Ze laat een prachtig 'miauw' horen, precies op de tonen van de muziek. En Hankie maakt de voorstelling compleet met een vrolijke dans.

Het duurt niet lang of iedereen in Bremen en omgeving kent de vier dieren die samen hun hart volgen. En elke keer als de dieren samen spelen, gebeurt er iets bijzonders ...

Vrij vertaald naar het sprookje van de gebroeders Grimm

GROEP 3 & 4

Les 1 Vriendschap is ...

DOEL de kinderen verkennen wat vriendschap is

NODIG

- schoolplein/ speel- of gymzaal
- trommel of muziek(apparaat)
- schoolplein/ speel- of gymzaal
- trommel of muziek(apparaat)

NODIG VOOR EXTRA

- schoolplein/ speel- of gymzaal
- eventueel: touw

 Begin

Speel op het schoolplein/de gym- of speelzaal het volgende spel: laat de kinderen kriskras door de ruimte lopen op de maat van de muziek (van een muzikspeler of een trom). Als de muziek stopt, groet elk kind het dichtstbijzijnde kind met een zelfgekozen gebaar. Laat de kinderen telkens andere manieren bedenken om elkaar te groeten. Vraag de groep na het spel: 'Groet je een vriend(in) anders dan een ander klasgenootje?'

Kern Lees samen met de kinderen het verhaal *De Bremer stadsmuzikanten* van het werkblad. Voer daarna een gesprek met de groep aan de hand van de volgende vragen:

- Waarom gingen de dieren samen verder?
- Zijn ze nu vrienden geworden?
Waarom denk je dat?
- Wanneer ben je een vriend(in)?
- Hoe kun je (nog meer) vrienden worden?
- Is het belangrijk om vrienden te hebben?
Waarom vind je dat?

Afronden

Zing samen het *Vriendenlied* van kleuropschool.nl.

Extra

Speel een vriendschapsspel met de groep op het schoolplein of in de gym-/speelzaal. Geef de volgende opdracht: Jullie gaan kriskras door elkaar lopen. In gedachten kies je twee kinderen die je vriend(in) zijn of die je leuk vindt. Probeer om met die andere twee geheime vriend(inn)en steeds een mooie driehoek te vormen. Probeer daarbij precies even ver van de andere twee te blijven.

Laat vooraf eventueel met behulp van een touw zien hoe zo'n gelijkbenige driehoek eruitziet. Wacht tot de groep vanzelf tot stilstand komt. Vraag aan de groep of benoem dit zelf: Kun je zien wie er gekozen zijn door wie?

De echo

Een vader en zijn zoon lopen in het bos. Plotseling struikelt de jongen.
Omdat het pijn doet, roept hij: 'Ahhhh!'
Verrast hoort hij een stem vanuit de bergen die 'Ahhhh!' roept.

Vol nieuwsgierigheid roept hij: 'Wie ben jij?'
Hij krijgt als antwoord: 'Wie ben jij?'

Dan wordt de jongen kwaad en roept: 'Je bent een lafaard!'
Daarop antwoordt de stem: 'Je bent een lafaard!'

Vragend kijkt de jongen zijn vader aan. De vader zegt: 'Zoon, let op.'
En hij roept: 'Ik vind jou aardig.'
De stem antwoordt: 'Ik vind jou aardig.'
Vader roept: 'Jij bent mijn vriend.'
En de stem zegt: 'Jij bent mijn vriend.'

De jongen is verbaasd, maar begrijpt het nog steeds niet. Daarop legt de vader uit:
'De mensen noemen dit echo, maar in feite is dit het leven ... Het leven geeft je altijd terug wat jij er zelf inbrengt. Het leven is een spiegel van wat je doet en van wat je zegt. Als je meer liefde wilt, geef dan meer liefde! Wil je meer vriendelijkheid, geef dan meer vriendelijkheid!'

GROEP 3 & 4

Les 2 Ik ben mijn eigen vriend(in)

DOEL kinderen onderzoeken de
vriendschap met zichzelf

NODIG
• tekenpapier en
kleurpotloden

NODIG
VOOR EXTRA

Begin

Laat de kinderen naast hun stoel gaan staan en zichzelf met handen als kommetjes zachtjes afkloppen. Zeg met rustige stem: *Begin bij je voeten en enkels. Ga dan langs je schenen en kuiten omhoog, via je knieën, je bovenbenen en billen naar je buik. Ga dan nog verder omhoog naar je borst, armen en schouders. Trommel daarna zachtjes op je hoofd en masseer je gezicht (wangen, kaken, slapen, voorhoofd en voorzichtig rondom je ogen).* Laat de kinderen even navoelen. Vraag dan: Hoe voelt je lijf nu?

- Wat gebeurt er als je aardig bent tegen jezelf? Of boos? Wat doet dat met de anderen die dat zien?
- Zou je ook vrienden met jezelf kunnen zijn? Waarom zou dat goed zijn? Waarom zou dat niet goed zijn?

Afronden

Laat de kinderen een zelfportret tekenen. Laat hen iets aardigs over zichzelf erbij schrijven.

Kern

Lees met de kinderen het verhaal *De echo* van het werkblad. Voer een gesprek met behulp van de volgende vragen:

- Waarom is de jongen eerst boos op de echo?
- Waarom vergelijkt de vader de echo met het leven?
- Als jij aardig bent tegen een ander, denk je dat je dan ook aardigheid terugkrijgt? Waarom?
- En hoe is dat met boosheid? Of ongeduld? Of angst?

Extra

- Vorm een kring met de kinderen. Doe een complimentenronde waarbij elk kind iets aardigs over zichzelf mag zeggen.
- Luister samen met de kinderen naar het lied *Ik hou van mij* van Harry Jekkers via kleuropschool.nl.

Over en uit?

Mark en Olaf

Olaf en ik spelen altijd samen. Ik ga vaak bij hem spelen en hij komt ook veel bij mij thuis. Dan gaan we lekker gamen. We zitten samen op judo. Maar nu zegt hij opeens: 'Ik kan niet.' Als ik vraag of hij bij mij komt spelen, zegt hij: 'Geen zin.' En als ik met hem mee wil gaan: 'Mag niet van mijn moeder.' Maar gisteren zag ik hem wel met Shuwently meegaan. En tegen mij zei hij dat hij niet kon! Dus dat liegt hij gewoon. Ik vind het echt gemeen van hem. Zo mag je toch niet doen tegen een vriend?

Hielkje en Manon

Manon is echt mijn vriendin niet meer! Mijn vriendschapsboekje heb ik net voor mijn verjaardag gekregen en ik ben er superblij mee. Omdat Rosi het aan me had gegeven, mocht zij er natuurlijk als eerste in schrijven. Maar Manon doet nu net of ik Rosi dan mijn beste vriendin vind. Maar dat heb ik helemaal niet gezegd! Rosi had heel mooi in mijn vriendschapsboekje geschreven, want dat kan ze. Met mooie stickers en plaatjes erbij ... Manon heeft er nu een tekening in gemaakt en die is helemaal gevlekt. Volgens mij heeft ze dat gewoon expres zo lelijk gemaakt, omdat ze boos is dat ze niet als eerste mocht. Nou, ik ga die bladzijde met die vieze tekening van haar er echt uitscheuren.

Luuk en Hidde

Gisteren op het plein waren we een potje aan het voetballen. Ik had de bal en toen zei Hidde dat ik hands maakte, maar dat was niet zo. En Moussa zei ook dat het hands was. Toen gingen ze me pesten, ze zeiden dat ik vals speelde en niet tegen mijn verlies kon. Hidde pakte mijn bal af en Moussa gaf me een duw. Ik werd kwaad en ging terugvechten. Want twee tegen een is gemeen. Mijn bal kan ik ook niet meer vinden. Die hebben ze zeker in de bosjes of onder een auto geschopt. Of misschien heeft Moussa die wel gepikt, want hij was opeens weg. En Hidde zegt dat ik niet meer mee mag voetballen. Alsof hij de baas is! Het was toch mijn bal? En die wil ik terug. Of een nieuwe!

Franka

Sharennety, Maya en Meryem zijn elke keer in de pauze met zijn drieën en dan mag ik er niet bij. 'Dat kan niet', zegt Meryem, 'want we spelen K3 en die zijn maar met drie meiden, dus er kan geen vierde bij.' Maar Sharennety is toch net zo goed mijn vriendin? We kunnen toch om de beurt spelen? Ik mag niet eens kijken, want dan rennen ze gauw ergens anders naartoe. En Meryem doet echt kattig tegen mij. Waarom zegt Sharennety er niks van? Maya zit nog maar net op onze school, maar zij mag opeens met alles meedoen en ik mag er niet bij. Dat is toch gemeen? Het kan hen niet eens schelen als ik erom moet huilen. Zo heb ik niemand om mee te spelen.

GROEP 3 & 4

Les 3 Ruzie met je vriend(in)

DOEL de kinderen onderzoeken wat je kunt doen als vriendschap stopt of als er ruzie is

NODIG

- eventueel: kopie van werkblad voor ieder kind
- gymzaal of schoolplein
- matten of stoepkrijt
- camera/smartphone
- afdrukken van foto's
- grote (gekleurde) vellen papier, scharen, lijm
- kleurpotloden en pennen

NODIG
VOOR EXTRA
• boek *Brullende leeuwen*

Begin

Speel met de kinderen buiten of in de gymzaal het tikspel Vijf is teveel. Leg een aantal matten verspreid in de ruimte (of teken een aantal cirkels met stoepkrijt). Wijs één of twee tikkers aan. De andere kinderen proberen om niet getikt te worden en zijn *vrij* als ze op de mat staan. Maar ze moeten opletten, want als er een vijfde kind op de mat komt, moet er iemand weg, anders zijn ze allemaal af. Dan moeten ze alle vijf aan de kant gaan zitten.

Variaties: de vier kinderen op de mat proberen om het vijfde kind van de mat af te houden. Of: als de vijfde op de mat komt, moeten de vier anderen de mat verlaten.

Vraag na afloop: Wat vonden jullie van dit spel? Welke variant is vriendschappelijker? Waarom?

- Heb je zelf ook zoiets meegemaakt?
- Hoe heb je het opgelost?

Inventariseer de verschillende oplossingen met de kinderen. Laat de kinderen in groepjes mogelijke oplossingen uitspelen of uitbeelden. Maak desgewenst foto's van de oplossingen voor het afronden.

Afronden

Laat de kinderen in groepjes een vriendschaps-collage maken. Voor de collage kunnen ze de foto's van de oplossingen uit *Kern* gebruiken, zelf foto's maken, foto's op internet zoeken, tekenen en schrijven. Hang de collages op in de klas.

Kern

Lees samen met de kinderen de verhaaltjes van het werkblad (via het digibord of via uitgedeelde kopieën). Bespreek elk verhaaltje met de volgende vragen als leidraad:

- Waarom is er ruzie denk je?
- Zouden ze het op kunnen lossen? Hoe dan?

Extra

Lees het boek *Brullende leeuwen* van Annemarie Jongbloed (Levendig Uitgever, 2014) over vriendschap, pesten en hoe je weer vrienden kunt worden.

De buurvrouw van Aziz

Aziz is net verhuisd, met z'n vader en moeder, broer en zusje. Ze hebben nu een ruimere flat. Aziz heeft samen met zijn broer een kamer en zijn zusje heeft een eigen kamer, dat geeft veel rust. De keuken is wat ruimer dan in het oude huis; dat vindt zijn moeder erg fijn. Gelukkig wonen ze nog in dezelfde wijk. Aziz houdt al zijn vrienden en hij is blij dat hij niet naar een andere school hoeft.

Er is één minpunt aan het nieuwe huis: de burens! Het zijn van die ouderwetse Hollandse 'kaaskoppen'. En dat is nog niet het ergste - Hollanders kunnen het niet helpen dat ze kaaskoppen hebben! - maar die lui hebben óveral last van. Zo klagen ze over het schoenenrek van Aziz' familie dat in de gang staat. Als Aziz zijn nep-Nikes even zonder nadenken heeft uitgedaan bij de huisdeur, kun je er donder op zeggen dat de buurvrouw één minuut later aanbelt: 'Ik had mijn nek kunnen breken ...' Aziz kan dat mens inmiddels wel wat doen! Ze heeft er ook al over gezeurd dat zijn moeder te hard met de pannen kleppert als ze kookt. Ze groet Aziz ook nooit als hij haar tegenkomt op straat. Aziz weet niet of ze hem niet herkent, of dat ze hem niet wil herkennen.

Maar vanmiddag gebeurde er iets onverwachts. Toen Aziz de deur beneden binnenkwam, hoorde hij gestommel op de trap. Was de buurvrouw met boodschappentassen en al de trap afgekukeld! Aziz moest echt even zijn best doen om niet te lachen. Even dacht hij: laat dat mens lekker liggen! Maar toen herinnerde hij zich de hadith die de imam laatst in de moskee had voorgelezen. De profeet heeft gezegd dat je een goede buur moet zijn. Aziz had diep gezocht en had de buurvrouw netjes geholpen. Hij had alle boodschappen bij elkaar geraapt en in haar tassen gedaan. Daarna had hij haar ondersteund bij het traplopen. Eerst was de buurvrouw stug geweest, maar toen hij haar boodschappen in de tassen stopte, zei ze de hele tijd: 'Dankjewel jongen. Dankjewel.' En toen hij haar bij de voordeur had geholpen met de sleutel zei ze: 'Dat had ik niet gedacht, jongen, dat je zo'n goeie knul bent!'

Weet je wat er net gebeurde? De buurvrouw belde aan en heeft de moeder van Aziz uitgenodigd om een keer thee te komen drinken. En ze heeft haar excuses aangeboden, dat ze niet zo vriendelijk tegen hen was! Die avond krijgt Aziz zijn lievelingsgerecht: lamstajine met couscous. En dat terwijl het helemaal geen vrijdag is!

Gemoderniseerd spiegelverhaal naar 'De barmhartige Samaritaan' uit de Bijbel, Nieuwe Testament, Lucas 10:25-37

GROEP 3 & 4

Les 4 Vriend of vreemde?

DOEL de kinderen onderzoeken het verschil tussen een vriend(in) en een vreemde

NODIG

NODIG
VOOR EXTRA

- boek *Hup, Peter! Hup!*
- eten en drinken van die dag (of speciaal meegebracht eten)

Begin

Bekijk samen met de groep de foto's van allerlei verschillende kinderen via kleuropschool.nl. Sommige kinderen op deze foto's hebben een verstandelijke of lichamelijke aandoening (spastisch, rolstoel, opvallende afwijking, syndroom van Down). Andere vallen op doordat ze uit een ver land komen, een andere huidskleur hebben of andere kleding dragen.

Vraag bij elke afbeelding wat de kinderen zien. Vraag vervolgens of ze vrienden zouden kunnen zijn met het afgebeelde kind.

Kern

Lees het verhaal van het werkblad samen met de kinderen. Bespreek het aan de hand van deze vragen:

- Waarom vind Aziz de buurvrouw niet aardig?
- Waarom noemt hij de buren 'kaaskoppen'?
- Waarom helpt Aziz de buurvrouw?
- Moet/kun je met iedereen bevriend zijn? Waarom wel/niet?
- Moet je altijd aardig zijn?
- Mag je ook nee zeggen tegen een vriend(in)? Waarom wel/niet?

Afronden

Bekijk met de groep opnieuw de foto's van *Begin*. Laat de kinderen per foto bedenken op welke manier ze met dit kind zouden kunnen spelen. Welke leuke dingen zou je kunnen doen? Hoe zou je vrienden kunnen worden?

Extra

- Lees het boek *Hup, Peter! Hup!* van Brett Preiss (Levendig Uitgever, 2017) over een pelikaan met maar één vleugel.
- Verzamel al het eten en drinken dat de kinderen hebben meegebracht en organiseer er een grote picknick mee. Deel en eet met elkaar.

Bruno, mijn trouwe viervoeter

De eerste keer dat ik hem zag had ik meteen het gevoel dat ik hem al kende. Hij zat met een touw aan een paal vast. 'Het is een weglopertje', zei zijn baasje.

Zijn baas kon niet meer voor hem zorgen, dus mocht ik hem hebben. Ik had wel niet zo'n mooie tuin bij mijn huis, maar ik nam de hond mee en daar heb ik nooit een seconde spijt van gehad. O ja, hij is nog vaak weggelopen ... achter de vrouwtjeshonden aan. In het dorp kreeg hij de bijnaam 'de bonte hond', want alle hondenbezitters kenden hem na een tijdje wel.

Bruno, zo heette mijn hond, kwam altijd weer terug. Hij was een vrijbuiters, hij was een levensgenieter. Samen wandelden we naar de mooiste plekken en dat vond ik net zo fijn als hij. Op het strand werd hij helemaal dol en

draaide rondjes en hapte in het schuim dat de golven achterlieten. Alle andere hondjes moest hij begroeten: de mannetjes met zijn rugharen omhoog en een stoere keelgrom, de vrouwtjes juist als een ware charmeur. En dan kwam hij gauw weer terug naar mij, als hij los mocht lopen natuurlijk. Was hij aan de riem, dan paste hij zich netjes aan mijn tempo aan.

Rennen vond hij heerlijk. Als we gingen fietsen, zat hij achter in een bakje op de fiets tot we bij het bos kwamen. Dan holde hij voor me uit zodra zijn pootjes het gras raakten, soms van joligheid met alle vier de pootjes tegelijk hoppend door het hoge gras. Zo grappig hoe zijn oortjes dan omhoog wipten bij elke sprong. Net een reuzenkonijn! En als we dan in de zon lagen uit te rusten, languit op onze rug, dan lag Bruno met zijn buik in de zonnewarmte en zijn ogen tot spleetjes geknepen. Zalig.

Bruno wist wanneer ik thuiskwam, al voordat ik de straat in was gefietst. Dat kon hij niet zien of horen, maar hij wist het toch. Dan ging hij rechtop in zijn mandje zitten, of liep alvast naar de voordeur. Daardoor wist mijn familie dat ik eraan kwam. En wat een blij gekwispel en geblaf als begroeting! Met zijn bruine hondenogen en zijn kopje scheef, kon hij zonder woorden vragen: 'Gaan we al wandelen?' Hij volgde alles wat ik deed. Als ik thuis de trap opliep om iets te halen, liep hij achter me aan. Liep ik naar beneden ... liep Bruno met me mee. Ja, dat gezegde van 'als een hondje achter iemand aanlopen', dat liet hij perfect zien.

Wanneer ik verdrietig was of ziek op bed lag, bleef hij met zijn koppie net zo lang tegen mijn hand duwen tot ik hem ging aaien. Alsof hij wist hoe fijn het was om zijn gladde, zachte vachtje te voelen. Zo warm en vertrouwd. Zo troostend. Wat er ook gebeuren zou, één ding wist ik zeker: Bruno zou me nooit in de steek laten, zijn hele leven lang niet.

GROEP 3 & 4

Les 5 Een bijzondere vriendschap

DOEL de kinderen onderzoeken bijzondere vriendschappen

NODIG

- eventueel: kopie van werkblad voor ieder kind
- gymzaal of schoolplein

NODIG VOOR EXTRA

- boek *De boer en de dierenarts*

Begin

Vraag de kinderen om ontspannen te gaan zitten. Eventueel kunnen ze met hun hoofd op tafel gaan liggen. Vraag hen om hun ogen dicht te doen. Lees dan op rustige toon de volgende tekst: *Stel je voor dat je in een warm en rustig bos zit op de zachte aarde. Overal hoor je vogels zingen. Opeens gaat er een konijn vlak voor je zitten. Het kijkt jou met een scheef kopje nieuwsgierig aan en is helemaal niet schuw. Je zou het konijn haast kunnen aanraken. Dan hipt het een stukje verder en kijkt je weer aan. Wil het konijn dat je hem volgt? Je loopt in zijn richting en hij hipt weer een beetje verder. Dat gaat zo even door. En opeens zie je het: een jong konijntje, dat stil ineengedoken op de grond zit. Je begrijpt wat je moet doen en pakt het beestje voorzichtig op. Weer wijst het grote konijn je de weg, tot je bij een holletje komt. Dan kijkt hij je weer aan en trappelt met zijn achterpoot op de aarde. Er komt nog een konijn uit het hol tevoorschijn. Beide kijken ze jou aan met hun grote bruine ogen. Je zet het kleine konijntje zachtjes neer. Dan duwen de grote konijnen het jong het holletje in. Nog één keer kijken ze naar jou en dan verdwijnen ook zij in het hol.* Laat de kinderen hun ogen weer opendoen. Bespreek eventueel met de kinderen wat ze van het verhaal vonden.

Kern

Lees samen met de kinderen het verhaal over Bruno van het werkblad. Laat hen in tweetallen een gesprek voeren met de volgende vragen:

- Is het vriendschap tussen het baasje en de hond? Waarom? Waardoor weet je dat?
- Kun je ook vrienden zijn als je elkaar niet verstaat of niet met elkaar kunt praten? Hoe dan?
- Heb je zelf zo'n bijzondere vriendschap mee-gemaakt?

Laat een paar kinderen na afloop in de groep vertellen over hun bijzondere vriendschap.

Afronden

Ga naar het plein of de gymzaal. Speel met de kinderen tikkertje met verlos of *hondtikkertje*: Als je getikt wordt, moet je met gespreide benen gaan staan, zodat je een poortje vormt. Een ander kind kan hond worden en jou verlossen door onder het poortje van je benen door te kruipen.

Extra

- Lees met de groep het boek *De boer en de dierenarts* van Pim Lammers (De Eenhoorn, 2018), over je hart en hoofd verliezen en de steun van goede vrienden.
- Luister met de kinderen naar het lied *Dikke vrienden* van Kinderen voor Kinderen via kleuropschool.nl. Laat de kinderen ook zelf liedjes over vriendschap opzoeken om te zingen of te luisteren.

Een modderbad is heerlijk!

Everzwijn woont hier vlakbij in een bos. Hij heeft heel veel vrienden. Vos, Eekhoorn, Haas, Raaf ... Everzwijn is wel de grappigste en leukste vriend van het hele stel. Hij verzint de vrolijkste spelletjes, zoals staartentikkertje, diertje-over en eikenblaadje leggen. Everzwijn en zijn vrienden hebben altijd veel lol en iedereen doet mee. Behalve als Everzwijn een modderbad neemt. 'Hè, bah! Wat vies!', roepen zijn vrienden dan in koor. Everzwijn snapt daar niets van. Een modderbad is toch heerlijk? Hij wroet met zijn snuit, spettert en spat, en buitelt door de modder. Everzwijn vindt het jammer dat niemand mee wil doen, want samen zou het veel leuker zijn. 'Wij houden niet van modder hoor', roepen zijn vrienden in koor als Everzwijn hen voor de zoveelste keer uitnodigt in zijn modderbad.

Op een dag wandelt Everzwijn door het bos. Verderop hoort hij een enorm gekrijs. Snel loopt hij erheen. Everzwijn schrikt zich rot. Op de weg ligt een vreemd, rozerode dier. 'Wat kan dat zijn?', fluistert Everzwijn. Zijn vrienden zijn ook op het gekrijs af komen lopen of vliegen.

Ook zij zien het rozerode dier.

'Ik denk dat het een fee is', zegt Raaf.

'Feeën hebben altijd een roze jurk aan.'

'Dit hier heeft geen jurk aan', mompelt Hert.

'Zijn huid is roze. Ik denk dat het een mens is.'

'Een mens?', lacht Vos. 'Doe niet zo dom!

Het is een zwijn.'

'Hoezo, een zwijn?', roept Everzwijn.

'Ik zie er toch heel anders uit?'

'Het is een tam zwijn', zegt Vos. 'Een varken. Ik weet het heel zeker.'

En Vos loopt met zijn borst vooruit het bos in. Ook de andere dieren gaan naar huis.

Everzwijn volgt het dier dat nu het bos inloopt. Vos heeft misschien wel gelijk. Het dier lijkt wel een beetje op hem. Het heeft in elk geval dezelfde snuit. Maar waarom is het dan zo roze en kaal? Wat zoekt die idiote krulstaart daar? Everzwijn vertrouwt het niet. Hij blijft de rare snuiter volgen. En dan? Everzwijn kan zijn ogen niet geloven. Het beest propt zich vol met heerlijke kastanjes. 'Die verdraaide slokop eet al mijn kastanjes op', moppert Everzwijn.

Als hij genoeg gegeten heeft, loopt de rozerode veelvraat naar Everzwijns vrienden. Hij vertelt hen een verhaal. Everzwijns vrienden zijn een en al oor. 'Wat een mooi verhaal', zuchten ze.

'Nu pakt hij ook nog mijn vrienden af', denkt Everzwijn boos.

Ondertussen legt Varken zich te slapen op de lievelingsplek van Everzwijn. Zomaar. Everzwijn kookt van woede. Hij stevent op Varken af en geeft hem een flinke por. 'Nu is het wel genoeg', schreeuwt hij. 'Je vreet mijn kastanjes op, je pakt mijn vrienden af en je ligt op mijn lievelingsplekje te slapen.' 'Sorry, dat wist ik niet', stamelt Varken. 'Maak dat je wegkomt!', tiert Everzwijn. Geschrokken vlucht Varken weg. Everzwijn rent achter hem aan. Van pure angst springt Varken in de modder.

'Ik krijg je wel', schreeuwt Everzwijn en duikt woedend de modderpoel in, achter Varken aan. Eerst duikelen en buitelen ze over elkaar heen. Maar al gauw verdwijnt Everzwijns boosheid. De twee dieren klieren en wroeten. Ze spetteren en spatten. Ze hebben heel veel lol met zijn tweeën. Eindelijk heeft Everzwijn iemand gevonden waarmee hij in de modder kan spelen! 'Zie je wel dat het een varken is', lacht Vos. 'Hij heeft ook iets met modder, net als jij.'

Everzwijn, Varken en alle andere dieren worden de dikste vrienden. Ze spelen altijd samen. Maar het modderbad is alleen voor Everzwijn en Varken ...

Vrij naar het prentenboek van Werner Färber

GROEP 5 & 6

Les 1 Een vriend is ...

DOEL de leerlingen verkennen
wat een vriend(in) is

Begin

Laat de leerlingen rustig en ontspannen gaan zitten op hun stoel. Ze mogen de ogen sluiten als ze dat willen. Lees dan op een rustige toon de volgende tekst: *Wat is een vriend? Wat is een echte vriend? Is dat iemand die aardig tegen je doet? Iemand die er altijd is en je steunt als je het moeilijk hebt? Neem eens iemand in gedachten die je vriend zou kunnen zijn. Is het iemand die je door en door kent? Hebben jullie weinig woorden nodig om duidelijk te maken wat jullie willen? Kun je lachen met die vriend? En huilen? Is het een eerlijke vriend? Zal jouw vriend voor je opkomen als je wordt gepest?* Laat het nog even stil zijn. Vraag dan welke eigenschappen de leerlingen belangrijk vinden aan vrienden. Wanneer is iemand een vriend?

Kern

Lees het verhaal *Een modderbad is heerlijk!* voor van het werkblad. Voer daarna een gesprek met de leerlingen aan de hand van de volgende vragen:

- Waarom is Everzwijn met iedereen vrienden?
- Worden Everzwijn en Varken ook vrienden?
- Hoe ontstaat vriendschap?
- Hoe zijn jouw eigen vriendschappen ontstaan?
- Wanneer noem jij iemand een vriend of vriendin?

- Wanneer is iemand een goede vriend voor jou?
- Wanneer weet je dat jij iemands vriend bent?

Afronden

Geef iedere leerling een ansichtkaart, of gebruik het sjabloon van kleuropschool.nl. Laat de leerlingen alleen hun naam op het adresdeel van de kaart zetten. Neem de kaarten dan weer in. Verdeel de kaarten daarna willekeurig onder de leerlingen. Laat elke leerling iets aardigs aan de geadresseerde schrijven. De leerlingen mogen hun kaart zelf bezorgen bij de geadresseerde (in de klas of aan huis). Vraag aan de leerlingen: Is degene die je een kaart hebt gegeven nu je vriend(in)? Kun je ook gewoon aardig zijn voor iemand zonder vrienden te zijn?

Extra

Teken een portret van je beste vriend(in). Het mag ook een zelfbedacht vriendje of je knuffel zijn. Teken of schrijf rondom het hoofd de plek waar jullie elkaar hebben leren kennen of hoe jullie vrienden zijn geworden.

Wat voor vriend(in) ben jij?

Stellingen :

1. Ik doe wat mijn vriend(in) zegt.
2. Ik doe niet wat mijn vriend(in) zegt.
3. Ik doe iets anders, namelijk ...

Situaties:

- Je vriend heeft beloofd jou te helpen met je spreekbeurt. Als hij bij jou thuis komt om te helpen, zegt hij dat hij het wel doet, maar alleen als hij er iets voor krijgt ...
- Je hebt samen afgesproken, maar je vriend wil dat er nog een ander kind gaat meespelen. Het is een kind dat jij helemaal niet zo aardig vindt ...
- Je vriendin heeft van Jasmijn gehoord dat zij het wil uitmaken met Joeri. Jasmijn heeft gevraagd of jij het aan Joeri wil vertellen, omdat hij je buurjongen is ...
- Je moeder is weg en je bent samen met je vriendje bij jou thuis aan het spelen. Jullie krijgen trek in iets lekkers. Er staat een enorm grote koektrommel op tafel. Je weet dat je moeder het niet goed vindt als je zomaar een koekje pakt, maar je vriend zegt dat je moeder er toch niet is ...
- Je bent met je vriendin in de supermarkt. Zij pakt een pakje kauwgom uit het rek en stopt het stiekem in haar zak. 'Je vertelt het aan niemand hoor', zegt zij ...
- Een vriend van je pest elke dag Simon, de roodharige jongen in de klas. 'Kom, we gaan Simon pesten, jij moet hem ook vuurtoren noemen, of wortelhaar roepen', zegt je vriend ...
- Een vriendin zou vanmiddag bij je komen spelen. Nu zegt ze na schooltijd toch nog af om te gaan chillen met een paar andere meisjes uit de klas. 'Je mag ook wel mee', zegt ze ...

GROEP 5 & 6

NODIG
• kopie van werkblad
voor iedere leerling

NODIG
VOOR EXTRA

Les 2 Wat voor vriend(in) ben jij?

DOEL de leerlingen onderzoeken 'vriendschap' door te verkennen wat voor vriend(in) ze zelf zijn

Begin

Speel *vriendtikkertje*. Alle leerlingen gaan in tweetallen tikkertje spelen. Ze kiezen zelf hun 'tikvriend'. Kies een duo als tikker en laat de overige tweetallen zich hand-in-hand verspreiden in de gymzaal of op het schoolplein. Laat daarna de tikkers hand-in-hand de overige tikkers proberen te tikken. De duo's die getikt worden gaan op de grond zitten.

Bespreek na afloop hoe het was om zelf een 'tikvriend' te kiezen. Waarom koos je die vriend? Ging het zoals je had verwacht?

Kern

Geef iedere leerling een kopie van het werkblad. Op het werkblad staan drie stellingen over vriendschap. Laat de leerlingen deze stellingen eerst zelf bekijken en voor zichzelf beantwoorden bij elke geschetste situatie.

Laat alle leerlingen daarna in het midden van de ruimte gaan staan. Lees de stellingen een voor een voor van het werkblad (of het digibord). Laat de leerlingen naar rechts gaan als ze antwoord 1 geven, naar links als ze antwoord 2 geven en blijven staan bij antwoord 3. Als er leerlingen blijven staan, vraag hen dan om te vertellen wat zij zouden doen.

Afronden

Laat de leerlingen tweetallen vormen. Laat elk duo twee voordelen bedenken van een vriendschap met iemand die op hen lijkt, en twee voordelen van een vriendschap met iemand die juist heel anders is. Laat een paar leerlingen hun antwoorden delen met de groep. Bespreek vervolgens:

- Hoe weet je of iemand een vriend van jou zou kunnen worden?
- Kun je ooit zeker weten dat iemand geen vriend van je kan worden?
- Wat zijn redenen om te stoppen met een vriendschap? Wanneer stop je met vriendschap?

Extra

- Luister naar het lied *Vriendschap* van Het Goede Doel. Vraag na afloop: Is vriendschap een illusie of bestaat vriendschap echt?
- Luister en kijk met de leerlingen naar de clip van *Joris en Jan* (Kinderen voor Kinderen). Vraag de leerlingen of ze de situatie uit dit lied in het echt herkennen, bijvoorbeeld bij henzelf of in hun klas.

Komt alles altijd weer goed?

Sam en Luuk zijn de beste vrienden. Ze doen werkelijk alles samen. In de zomervakantie hebben ze samen een hut gebouwd, helemaal achter in de grote tuin van de opa en oma van Sam. Daar hebben ze zelfs een paar nachtjes in mogen slapen. Dat was echt geweldig. Nu is de vakantie voorbij en is school weer begonnen. Sam en Luuk zitten in dezelfde klas. Ze wonen vlak bij elkaar en gaan elke dag samen naar school. Na school spelen ze samen en ze zitten ook nog in hetzelfde voetbalteam. Sam is aanvaller, Luuk is de keeper.

De voetbalcompetitie is ook weer begonnen na de zomer. Ze hebben al een paar weken getraind. Maar het team loopt niet zo lekker. Ze hebben al drie wedstrijden verloren. En ook vandaag is het niet gelukt. Sam

komt de kleedkamer in en smijt zijn scheenbeschermers de hoek in. Woest is hij. Alweer verloren. Met 6-1 deze keer. Het lijkt erop alsof het team gewoon niet meer kan voetballen. Snel springt hij onder de douche. Hij heeft met David afgesproken om naar de snackbar te gaan. In die *loser* van een Luuk heeft hij even geen zin.

Luuk is de laatste die de kleedkamer binnenkomt. Hij fluit een vrolijk deuntje. Hij heeft zijn keepershandschoenen uitgedaan en begint nu de veters van zijn voetbalschoenen los te maken. Ach, denkt hij, vorige keer kreeg ik wel tien doelpunten om mijn oren. En vandaag waren het er maar zes. Dus het valt deze keer best mee.

Dan staat David opeens voor Luuk met een gemeen lachje: 'Zo keepertje, deze keer weer zes doelpunten tegen! Volgens mij is het tijd voor een andere keeper.' David is boos. Boos vooral op keeper Luuk, omdat hij zoveel ballen doorlaat. David kleedt zich snel aan om met Sam naar de snackbar te gaan. Die moet Luuk echt als vriend gaan dumpen, die *loser*.

Als Luuk nog onder de douche staat, is David aan het smoezen met Sam. Sam en David nemen het Luuk kwalijk dat hij zoveel doelpunten doorlaat. Ze gaan hem een lesje leren. Ze doen al Luuks spullen in zijn tas en nemen de tas mee de kleedkamer uit. Luuk moet zelf maar eens bedenken wie zijn vrienden zijn, zo vinden Sam en David. Ze gooien de tas buiten op de grond, springen op hun fietsen en gaan op weg naar de snackbar ...

GROEP 5 & 6

Les 3 Verloren vriendschap

DOEL de leerlingen verkennen hoe je een vriendschap in stand houdt ... of niet

NODIG

- eventueel: kopie van werkblad per drietal/viertal
- klei
- eventueel: satéprikkertjes
- eventueel: ander knutselmateriaal

NODIG VOOR EXTRA
Verhaal *De ekster en de slang*

Begin

Laat de leerlingen de volgende zin afmaken: *Ik zou nooit meer vrienden zijn als ...* Laat de leerlingen hierover nadenken en eerst hun antwoord opschrijven. Vraag dan een paar leerlingen om hun antwoord te delen met de groep. Geef daarna dezelfde opdrachten met deze zin: *Ik zou altijd vrienden blijven als ...*

Kern

Lees het verhaal *Komt alles altijd weer goed?* van het werkblad. Het verhaal heeft een open einde. De vraag is hoe dit gaat aflopen. Verdeel de leerlingen in groepjes van drie of vier. Laat hen zelf de afloop of het vervolg van het verhaal bedenken en voor de groep uitspelen. Geef eventueel de volgende vragen mee:

- Gaat Sam echt met David mee naar de snackbar en laat hij zijn vriend Luuk in de steek?
- Is er misschien een andere vriend in het voetbalteam die Luuk wel gaat helpen?
- Zouden de jongens met zijn drieën vrienden kunnen worden?
- Is de vriendschap tussen Luuk en Sam echt over?

Afronden

Laat de leerlingen een vriendschapstalisman maken. Een talisman is een voorwerp of medaillon met een symbool dat geluk brengt. Geef alle leerlingen klei om een talisman te maken. Laat hen de klei plat drukken en er zelf een vorm aan geven. Vervolgens kan met bijvoorbeeld een satéprikker een symbool in de klei worden getekend.

Extra

- Beluister het lied *Mijn beste vriend* van Kinderen voor Kinderen via kleuropschool.nl. Dit lied sluit goed aan bij het verhaal uit Kern.
- Lees het verhaal *De ekster en de slang* voor. Dit verhaal is te vinden op kleuropschool.nl.

Vrienden en vijanden

David begreep er helemaal niets van. Hij, de herdersjongen, had Koning Saul geholpen in zijn strijd tegen de gevaarlijke Filistijnen. David had in zijn eentje de sterke reus Goliath verslagen door trefzeker een steentje naar het hoofd van die reus te slingeren, precies tussen zijn ogen. Zo had David carrière gemaakt in Sauls leger. Hij had het bevel gekregen over een eigen groep soldaten. Ze hadden verschillende keren aanvallen van vijandige bendes kunnen afslaan. David was er populair door geworden, want de mensen waren blij dat ze nu eindelijk zonder angst voor de vijand konden leven.

Omdat David mooi op zijn harp kon spelen, mocht hij naar het paleis van koning Saul mogen om voor hem te spelen wanneer die in de put zat. Toen David die dag bij de koning kwam, keek Saul hem niet eens aan. Hij hing onderuit in zijn troon en staarde voor zich uit ... 'Houd eens op!', schreeuwde Saul opeens. 'Die harpmuziek van jou kan ik niet meer horen! God moet mij niet, maar jou wel. Volgens mij ben jij Gods lievelingetje. Ik moet jou niet. Donder op! Uit mijn ogen!' Toen smeed Saul woedend zijn speer naar David. David bukte en de speer sloeg trillend in de muur naast hem. David vluchtte zo snel mogelijk de kamer uit.

David rende de eerste de beste kamer in die hij zag. Daar zat een lange jongen met grote zwarte ogen op een bed. Hij keek David vriendelijk aan. 'Jij bent David hè', zei hij. 'Maar wat is er? Je kijkt zo verwilderd uit je ogen.'

David barstte meteen los. 'Saul!' riep hij. 'Koning Saul! Wat is dat voor een koning? Is dat nou een koning? Zit ik voor hem te spelen, gooit-'ie zomaar een speer naar mij! Is die man nou helemaal gek geworden?!'

'Rustig maar', zei de jongen op het bed. 'Ik begrijp precies wat je bedoelt. Ik ken dat. Koning Saul is namelijk mijn vader. Ik ben zijn zoon Jonatan.'

'Jij Jonatan?', vroeg David stomverbaasd. 'Dus jij, je bent ... Het spijt me ... Ik wilde je vader niet beledigen ... Ik bedoel ...'

Ze keken elkaar aan en schoten allebei in de lach. 'Ja', zei Jonatan, 'Ik weet ook niet wat het met mijn vader is. Het ene moment is hij echt de koning, de man tegen wie ik opkijk. Maar het andere moment is hij opeens een naar mannetje, een zeur van een somberpiet. Dan denkt hij dat God hem in de steek gelaten heeft. Dan haat hij alles en iedereen. Ik schaam me zo dat ik dan een hekel aan hem heb. Want hij blijft toch mijn vader.'

Jonatan zag er nu opeens heel droevig uit. David ging naast hem op het bed zitten. Hij wist zo gauw niet wat hij moest zeggen. Daarom sloeg hij maar zijn arm om Jonatan heen. Toen hield Jonatan het niet meer, hij moest opeens vreselijk huilen. Snikkend leunde hij tegen David aan. David troostte hem zo goed als hij kon. 'Als je vader zo rot doet dat je het niet meer begrijpt', zei hij, 'kun je altijd bij mij terecht. Ik weet hoe jij je voelt, want wij begrijpen elkaar. Wij vertrouwen elkaar voortaan, voor altijd, nietwaar?'

Jonatan hilde nu niet meer. Ze keken elkaar aan en gaven elkaar heel ernstig een hand. Daarmee beloofden ze elkaar om vrienden te blijven. Voor altijd.

Uit het Bijbelverhaal David dat Karel Eykman speciaal schreef voor Kleur op school naar 1 Samuel 18 uit het Oude Testament

GROEP 5 & 6

Les 4 Vriend en vijand

DOEL de leerlingen verkennen de grens tussen vrienden en vijanden

Begin

Verdeel de leerlingen in groepjes van drie. Geef hen de opdracht om levende standbeelden te maken van elkaar. Een van de leerlingen is de beeldhouwer. De beeldhouwer mag eerst twee vrienden 'beeldhouwen' (neerzetten). Hoe kijken ze? Hoe staan ze tegenover of naast elkaar? In welke houding staan ze? Laat de beeldhouwers elkaars werk bekijken.

Laat de beeldhouwers vervolgens twee vijanden neerzetten. Hoe staan die? Hoe kijken ze? Wissel daarna de rollen in de groepjes om.

Kern

Verdeel de leerlingen in duo's. Geef elk duo een kopie van het werkblad. Lees het verhaal Vrienden en vijanden voor. Laat de leerlingen uitzoeken wie er vrienden en wie er vijanden zijn in het verhaal. Welke woorden horen er bij vrienden? Welke woorden horen er bij vijanden? Bijvoorbeeld: Saul en David die *ruzie krijgen*, omdat Saul *jaloers* is. En de vijanden van Israël zijn de *Filistijnen* (Goliath). Laat hen de vriendschapswoorden groen kleuren, de vijandwoorden rood.

Voer daarna een filosofisch gesprek over vrienden en vijanden aan de hand van de volgende vragen:

- Wanneer noem je iemand een vriend of vriendin?
- Wanneer is iemand je vijand?

- Hoe ontstaat vriendschap?
- Heb je vrienden nodig?
- Hoe zou het zijn als vriendschap niet bestond?
- Wat heeft jaloezie met vriendschap te maken?
- Wat heeft het toeval met vriendschap te maken?

Probeer met de leerlingen tijdens het bespreken van de vragen ook terug te gaan naar het verhaal. Ga na of er in het verhaal antwoorden te vinden zijn op deze vragen.

Afronden

Speel het spel *Iedereen is de vijand* buiten op het speelplein of in de gymzaal. Zorg voor een of meer ballen. Als je de bal oppakt of opvangt, mag je iemand afgooien. Iedereen mag dus proberen een ander af te gooien (niet op het hoofd). De leerlingen die afgegooid zijn, gaan op een rijtje langs de kant zitten. Zodra een vijfde leerling is afgegooid, mag de eerste die werd afgegooid weer het veld in.

Extra

- Lees het complete verhaal van David (met vervolg op het verhaal van het werkblad) via kleuropschool.nl.
- Luister naar het *Lied van David* van Stef Bos via kleuropschool.nl.

Vrienden

GROEP 5 & 6

Les 5 Voor altijd vrienden

DOEL de leerlingen vieren verschillende vormen van vriendschap

Begin

Vertel met rustige stem: *Ga stil op je stoel zitten. Sluit je ogen. Doe je armen over je hoofd of leg je hoofd in je armen. Maak je klein. Houd je adem in. Stel je voor dat het helemaal zwart is om je heen. De klas is leeg. Het is heel stil. Het lijkt net of iedereen heel ver weg is. Je hoort niemand en je ziet niemand. Is er niemand in de buurt? Is de juf/meester weggegaan omdat zij/hij dacht dat er geen kinderen waren vandaag? Wat lijkt iedereen ver weg ... Het is net of je helemaal alleen in de klas zit ...*

Doe nu maar gauw je ogen weer open. Haal goed adem. Kijk eens om je heen. Heel dichtbij zijn er allemaal anderen. Kijk elkaar aan. Wat fijn dat we vrienden zijn!

Kern

Laat de leerlingen de afbeeldingen van het werkblad zien (kopieën uitdelen of via kleurop-school.nl). Voer een gesprek naar aanleiding van de afbeeldingen. Gebruik hierbij de volgende vragen:

- Wat gebeurt er op de afbeelding?
- Is het fijn om vrienden te hebben?
- Wat doe jij graag samen met je vrienden?
- Doe je met een vriendin (meisje) andere dingen dan met een vriend (jongen)?
- Wanneer is iemand voor jou een vriend(in)? Wat doet een vriend(in) voor jou?
- Hoe kun je je vrienden laten merken dat je om hen geeft?
- Kunnen huisdieren je vriend zijn?

Verdeel de klas in groepjes van drie of vier leerlingen, of laat de leerlingen zelf groepjes

samenstellen. Geef elk groepje de opdracht om een verhaal te schrijven bij één illustratie van het werkblad. Voorkom dat alle groepen dezelfde illustratie kiezen. Vertel dat ze het verhaal schrijven voor kinderen van de onderbouw. Als de verhalen af zijn, mogen de groepjes ze aan elkaar voorlezen (en eventueel ook aan kinderen van de onderbouw).

Afronden

Maak met de hele groep een *Vriendenboekje*. Hierbij maakt iedere leerling één pagina. Voor deze opdracht kun je het sjabloon van kleurop-school.nl gebruiken, maar je kunt de leerlingen ook vrijlaten in hun opzet. Laat iedere leerling eerst zelf de eigen naam invullen en de vragen beantwoorden over hobby's, lievelingskleur, favoriete eten, enzovoorts. Laat dan de pagina's circuleren en laat de andere leerlingen van de groep iets schrijven of tekenen op de pagina's van hun klasgenoten. Uiteraard kan ook de achterkant van de pagina gebruikt worden! Voeg alle pagina's samen tot een *Vriendenboekje*. Bewaar dit in de klas, of maak voor iedere leerling een kopie.

Extra

Laat de leerlingen in groepjes een prentenboek over vriendschap maken voor de onderbouw. Hiervoor mogen ze hun verhaal uit *Kern* gebruiken. Maar het mag ook een ander zelfverzonnen verhaal zijn.

Vriendschapspaspoort

Meerdere antwoorden per vraag mogelijk

Ik ben een vriend voor:

- ☐ mezelf
- ☐ beste vrienden
- ☐ klasgenoten
- ☐ iedereen
- ☐ alleen jongens/ alleen meisjes

Met mijn vrienden wil ik de volgende interesses delen:

- ☐ sport:
- ☐ hobby:
- ☐ muziek:
- ☐ kletsen over:
- ☐ dezelfde soort kleding:

Deze eigenschappen vind ik belangrijk in een vriendschap:

- ☐
- ☐
- ☐

Het aardigste wat ik ooit voor iemand heb gedaan is:

.....

Het aardigste wat iemand ooit voor mij gedaan heeft is:

.....

Het ergste wat er kan gebeuren in een vriendschap is:

.....

Als dat echt zou gebeuren dan:

- ☐ los ik het op
- ☐ verbreek ik de vriendschap

GROEP 7 & 8

Les 1 Ik ben een vriend

DOEL de leerlingen verkennen het begrip vriendschap

NODIG
• kopie van werkblad voor iedere leerling

NODIG VOOR EXTRA
• materiaal voor vriendschapsbandjes

Begin

Begin met de meditatie *Ik ben mijn eigen beste vriend*. Vertel met rustige stem: *Ga in een gemakkelijke houding zitten en sluit je ogen. Sommige kinderen hebben veel vrienden, anderen een paar. Soms speel je met een vriend buiten en soms speel je liever alleen. In je klas zijn er groepjes vrienden en vriendinnen. Soms wil je bij een groepje horen, soms ben je liever op jezelf. Een andere keer wil je meedoen, maar kun je je plek niet vinden. Je durft niet mee te doen en je kunt je ongemakkelijk voelen, alsof je er niet bij hoort. Soms kun je ineens denken: vinden ze me wel leuk genoeg? Hoe zou het zijn als je je beste vriend altijd bij je had, iemand die jou altijd snapt en nooit boos op je is? Ben jij een vriend voor jezelf? Ben je aardig voor jezelf en behulpzaam? Vrienden zijn met jezelf, is dat belangrijk voor je vrienden wordt met iemand anders?*

Besprek na met de leerlingen. Laat degenen die dat willen een van de vragen beantwoorden.

- Wat vind je belangrijk in een vriendschap?
- Wat deel je samen?
- Hoe ga je om met verschillen?
- Is het belangrijk om dezelfde hobby's te hebben?

Verdeel de leerlingen in tweetallen en deel het werkblad uit. De duo's gaan elkaar bevragen en voor elkaar het *Vriendschapspaspoort* invullen op het werkblad. Daarna presenteert iedereen zijn geïnterviewde klasgenoot kort door het mooiste, grappigste of bijzonderste antwoord te delen met de hele klas.

Afronden

Er bestaan talloze liedjes over vriendschap. Laat de leerlingen hun favoriete liedje opzoeken en delen met elkaar. Of laat een van de liedjes horen van kleuropschool.nl.

Kern

Besprek met de leerlingen wat zij verstaan onder het begrip vriendschap.

Extra

Laat de leerlingen een vriendschapsbandje knopen of vlechten voor een vriend(in). Zie voor instructies kleuropschool.nl.

Door dik en dun

Kevin

Ik vind het tof om met een paar vrienden te voetballen. We spelen iedere dag samen op het schoolplein. Maar vorige week heeft een van de jongens de bal mee naar huis genomen en gezegd dat ie van hem is. Hij wil nu opeens bepalen waar we spelen, wanneer, wie er mag meedoen en wie in welk team zit. Zo is het echt niet meer leuk! Ik durf er niks van te zeggen, want ik ben bang dat ik straks helemaal niet meer mag meedoen.

Jolein

Met mijn twee beste vriendinnen bespreek ik alles. Wat er op school is gebeurd, wie we leuk vinden, wie op wie is, welke kleren we willen. Maar nu wil een andere vriendin mijn beste vriendin zijn. Ze vraagt veel aandacht van mij en heeft me zelfs een BFF-hartje aan een kettinkje gegeven. Ik weet niet of ik dit om moet doen want ik ben bang dat mijn andere beste vriendinnen dan boos worden en niet meer naar mij omkijken.

Randall

Ik maakte een boomhut met een vriend. Dat was veel werk maar hij is heel gaaf geworden! Als we erin zitten bespreken we wat voor reizen we later willen maken, naar welke landen we allemaal willen gaan. Laatst vertelde mijn vriend opeens dat hij niet verliefd wordt op meisjes maar op jongens. Hij is homo! Wat nou als hij verliefd wordt op mij? En wat zullen mijn klasgenoten denken als ze ons samen in de boomhut zien zitten?!

GROEP 7 & 8

Les 2 Door dik en dun

DOEL de leerlingen onderzoeken hoe zij met moeilijke situaties omgaan in een vriendschap

NODIG

- gymzaal
- eventueel: matten
- kopie van werkblad per tweetal of drietal
- schrijfgerei en tekengerei

NODIG VOOR EXTRA

- boek *Donna Lisa*

Begin

Ga met de groep naar de gymzaal en leg eventueel matten klaar. Maak tweetallen (A, B) van leerlingen met ongeveer hetzelfde postuur. A en B gaan tegenover elkaar staan met de handpalmen tegen elkaar. Ze gaan Chinees worstelen: ze moeten proberen om de ander van zijn plek te krijgen. Jut de groep op met opmerkingen als: 'Doen jullie aan sport? Zijn jullie er klaar voor? Go!' Hoogstwaarschijnlijk wordt er flink geduwd.

Leg na een minuut het spel stil en vraag een leerling die fanatiek bezig was om naar voren te komen. Complimenteer hem/haar met de prestaties en daag hem/haar uit: 'Nu moet je het tegen mij opnemen, wedden dat je mij niet van mijn plaats krijgt? Sta je klaar? ... Go!' Op het moment dat de leerling al zijn/haar kracht inzet, beweeg je je handpalmen naar links of naar rechts, waardoor hij/zij uit balans raakt: '1 - 0 voor mij. Nog eens.' Doe het nog een paar keer, totdat de groep doorkrijgt wat je doet. Laat dan alle leerlingen het spel nog eens doen. Gaat het nu heel anders?

de afloop op te schrijven of er stripjes van te maken. Er zijn uiteraard meerdere oplossingen mogelijk. Laat de groepjes vervolgens hun zelfbedachte verhaaleinden aan de klas vertellen of tonen (strip), of voor de klas uitspelen.

Afronden

Voer een kringgesprek aan de hand van de volgende vragen:

- Wat delen deze kinderen in hun vriendschap?
- In welk soort vriendschap herken je jezelf het meest?
- Heb je zelf wel eens een probleem gehad in je vriendschap?
- Hoe loste je dat op?
- Horen problemen bij vriendschap? Word je er betere vrienden door?
- Kan een vriendschap ook zonder problemen verlopen?
- Kun je stoppen met vrienden zijn?

Kern

Laat de leerlingen de teksten op het werkblad lezen. Verdeel de groep in tweetallen of drietallen. Laat hen alle verhaaltjes afmaken door

Extra

Lees samen het boek *Donna Lisa* van Mirjam Oldenhave (Van Holkema & Warendorf, 2003).

Verboden vriendschap

Het was maandagochtend half negen. We zaten allemaal in de klas toen er op de deur werd geklopt en een klein jongetje vastberaden naar binnen stapte. 'Welkom', zei juf Elly enthousiast. 'Welkom in groep zeven!'

'Dit is Achmed', vertelde ze. 'In zijn land was het niet langer veilig.' Juf Elly wees hem de tafel naast de mijne aan. 'Ga daar maar zitten.'

Ik schudde hem de hand. 'David.' 'Achmed', antwoordde hij met een Arabisch accent.

Na school zag ik Achmed door de straten slenteren, met een bal onder zijn arm. Ik trok mijn jas aan en rende naar buiten. Achmed keek verrast op, zijn gezicht straalde. Ik lachte verlegen terwijl Achmed enthousiast naar de bal onder zijn arm wees. Samen liepen we naar het voetbalveldje en begonnen te voetballen.

Het was het begin van een bijzondere vriendschap. Waarom die vriendschap zo bijzonder was? Dat wisten we op dat moment zelf nog niet. Achmed leerde steeds beter Nederlands, waardoor we steeds meer met elkaar konden praten. We wisten van elkaar dat we beiden uit een oorlog kwamen, maar hoe dat allemaal precies zat, daar hadden we het niet over.

We hielden van voetbal. Elke dag gingen we uit school naar 'ons' veldje, weer of geen weer. Voetbal was de sport die ons verbond. En de sport die ons de zorgen om achtergebleven familie en asielaanvragen deed vergeten.

Het was eind groep 8, Achmed wachtte me op na school. 'Daaf!', riep hij. Ik keek zijn kant op, hij wenkte me. 'Voetballen?' Ik knikte, het was immers een gewoonte. Samen liepen we door het park en op het veldje trinden we fanatiek. Ik weet niet hoe laat het was, maar plotseling verhief Achmed zijn stem. Ik volgde zijn blik en zag de jonge vrouw aan de rand van het veld. Ze leek op Achmed. Terwijl Achmed in het Arabisch naar haar schreeuwde, sprintte ze weg. Achmed rende achter haar aan. Ik bleef verbijsterd achter.

Ineens werd mij duidelijk hoe zijn familie in elkaar zat. Hij was afkomstig uit Palestina, ik uit Israël. Hij was een moslim, ik een jood. Zijn ouders waren familie verloren door mijn volk, wij door het zijne. Onze vriendschap werd verboden.

GROEP 7 & 8

Les 3 Verboden toegang

DOEL de leerlingen verkennen de begrippen vijand en vriend

NODIG
• eventueel: kopie
werkblad per tweetal

NODIG
VOOR EXTRA
• boek *Oorlog en
vriendschap*

Begin

Maak met de groep een woordweb rond 'vijand'.
Maak vervolgens een woordweb rond 'vriend'.
Bekijk tot slot samen of er een overlap is tussen
de twee woordwebben.

Kern

Lees het verhaal *Verboden vriendschap* van het
werkblad. Voer een gesprek aan de hand van de
volgende vragen:

- Hoe worden de jongens in het verhaal vrienden?
- Wat weten ze over elkaars verleden, en wat niet?
- Hoe zou het zijn om in een oorlog op te groeien?
- Zijn er in een oorlog altijd 'goede' en 'slechte' mensen?
- Kun je aan iemand zien of hij 'goed' of 'slecht' is?
- Weten de 'slechten' dat ze de slechten zijn?
- Kan een vriend ook je vijand zijn? Verandert dat je vriendschap? Zou dat voor ieder mens hetzelfde zijn?
- Wie bepaalt of een vriendschap verboden is?
- Welke verboden vriendschappen ken je zelf? Hoe kun je met een verboden vriendschap

omgaan? Welke mogelijkheden heb je om die vriendschap toch te laten bestaan?

Afronden

Laat de leerlingen in tweetallen een dialoog schrijven rond het thema *Verboden vriendschap*. Geef als mogelijkheden mee: Gebruik bijvoorbeeld de volgende ontmoeting van David en Achmed (de jongens uit het verhaal *Verboden Vriendschap*), of gebruik een voorbeeld van een verboden vriendschap uit het groeps gesprek van *Kern*. Laat enkele tweetallen hun dialoog opvoeren voor de groep.

Extra

- Beluister het lied *Onze Vriendschap* van Alain Clark via kleuropschool.nl.
- Lees samen het boek *Oorlog en vriendschap* van Dolf Verroen (Kinderboekenweekgeschenk 2016).
- Bekijk samen een filmpje uit de serie *13 in de oorlog* via kleuropschool.nl

De dankbare boom

In een vissersdorpje woonde eens een arme weduwe met haar enige dochter. Hanako was een lief en geduldig kind. Elke morgen liep ze een uur naar school en elke middag liep ze een uur terug. Langs de weg die zij elke dag ging, kende zij iedere bloem en ieder vogelnest. Maar de meeste aandacht gaf zij steeds aan een grote kastanjeboom met een prachtige brede kroon. Zijn machtige stam kon je vanuit de verte zien en Hanako begroette hem dan ook al van verre.

Al gauw begon zij van de boom te houden. Het werd een plezierige gewoonte van haar om altijd even onder het dichte bladerdak uit te rusten. Dan vertelde zij de boom wat ze die dag beleefd had, deelde de nieuwtjes uit de stad en vertelde over haar arme oude moeder. En terwijl zij zo zat te babbelen, streek zij zachtjes over de oude gescheurde schors van de stam. Drie jaar lang praatte de kleine Hanako elke dag met de boom. Op den duur vergat zij helemaal dat hij een ander wezen was dan zichzelf. Hij was haar beste vriend geworden, met wie zij iedere vreugde kon delen en bij wie zij troost vond in elk verdriet.

Op een middag stopte zij, zoals gewoonlijk, op weg naar huis bij de boom. Hanako drukte zich tegen de stam en hoorde: 'Nu wordt het tijd dat wij afscheid van elkaar nemen, lieve Hanako. Over drie dagen komen de houthakkers van de koning en word ik gevelde. Van het hout van mijn stam zal hij een schip laten maken. Als de rentmeester beveelt dat het schip te water moet worden gelaten, zal geen macht ter wereld mij in beweging kunnen brengen. Ten slotte zal de koning aan hem, die het schip te water kan laten, een grote beloning uitreiken. Maar ook dat helpt niet. Pas wanneer jij naar mij toekomt en fluistert: Ik ben het, Hanako! zal ik als schip in het water glijden.'

Hanako wreef verbaasd in haar ogen. Heb ik gedroomd? Een boom kan toch niet spreken! Maar ach, toen Hanako drie dagen later naar huis ging en al van verre uitkeek naar haar vriend, was zijn prachtige brede kroon niet meer te zien. Wat de boom voorspeld had, was werkelijk gebeurd.

Na een tijdje kwam de dag van de tewaterlating, in het bijzijn van de koning. Dat was een feest! Maar wat nou?? De arbeiders duwden uit alle macht ... maar kregen het schip niet in beweging. De koning wilde zijn nieuwe schip dolgraag op het water zien deinen. Hij riep dat degene die het

schip te water zou laten, een grote beloning zou ontvangen. Allerlei sterke mannen meldden zich, maar niemand kreeg het schip het water in.

Toen liep Hanako naar het schip en fluisterde: 'Daar ben ik, de kleine Hanako!' Het geweldige schip kwam uit zichzelf in beweging en schoof zomaar het water in. Iedereen keek bewonderend naar het meisje, ze werd meteen bij de koning geroepen. 'Zeg jij maar wat je voor beloning wenst, m'n kind.'

Hanako vertelde de koning alles. Over de heerlijke vriendschap met de kastanjeboom, over haar oude moeder en hoe graag zij die wilde helpen ... De koning, zeer getroffen door het lieve, bescheiden meisje, beloonde haar zó rijkelijk, dat zij voortaan samen met haar oude moeder zorgeloos en gelukkig kon leven. En ondertussen gleed de dankbare boom fier door de golven.

Vrij naar een Japans sprookje

GROEP 7 & 8

Les 4 Aardig natuurlijk

DOEL de leerlingen staan stil bij liefde voor de natuur

NODIG
• papier, pennen en
kleurpotloden
• schrijfgerei

NODIG
VOOR EXTRA
• boek *Het probleem met een draak*
sleeën!

Begin

Vertel met rustige stem: *Ga in een gemakkelijke houding zitten. Je mag je hoofd op je armen op tafel leggen. Sluit je ogen. Reis in gedachten naar een plek in de natuur waar jij graag bent. Dat kan je eigen tuin zijn, het kan ook ver weg zijn. Het mag zelfs een plek zijn waar je nog nooit in het echt bent geweest.*

Kijk eens rond, waar ben je? Wat voor soort planten of bomen groeien er? Is het er warm of koud? Leven hier ook dieren? Wat hoor je, wat ruik je? Hoe voel je je als je hier bent?

Haal een paar keer wat dieper adem en kom met je aandacht weer terug naar het klaslokaal. Open dan je ogen, maar blijf nog even stil.

Geef iedere leerling een blaadje om zijn ervaring vorm te geven. De leerlingen mogen hun plek tekenen, maar ook in woorden of in vormen en kleuren weergeven.

Laat de leerlingen vervolgens hun weergave delen met elkaar. Dit kan klassikaal of in kleine groepjes.

Afronden

Laat de leerlingen een natuurelfje schrijven: een elfje over de natuur. Een elfje is een gedicht dat als volgt is opgebouwd:

- Eerste regel: een woord – iets uit de natuur
- Tweede regel: twee woorden – hoe ziet het eruit?
- Derde regel: drie woorden – vertel er iets meer over. Welk geluid maakt het, welke kleur, hoe voelt het?
- Vierde regel: vier woorden – er gebeurt iets. Gebruik een werkwoord in deze regel. Vertel wat het met jou doet.
- Vijfde regel: een woord – dit is het einde. Een grapje, een geluid.

Een voorbeeld:

*vlok
zacht wit
honderdduizend kleine stipjes
stap knisperende heuvel op*

Kern

Lees het verhaal *De dankbare boom* voor.

- Met wie is het meisje in het verhaal bevriend?
- Waaraan merk je dat het meisje de boom als vriend ziet?
- Wat doet de boom om zijn vriendschap te laten blijken?
- Kan dat in het echt ook, bevriend zijn met een dier of iets uit de natuur?
- Ben jij vrienden met een (huis)dier?
- Met welk dier of wat uit de natuur zou jij vrienden willen zijn?
- Als ieder mens een natuurvriend had, zouden we dan beter met de natuur omgaan?
- Wat zou de natuur over jou zeggen, gedraag jij je als een vriend?

Extra

- Lees met de klas het boek *Het probleem met een draak van Debi Gliori* (Veldboek Uitgeverij, 2011).
- Kijk eens rond in je buurt: hoe kun jij iets vriendelijks doen voor de natuur? Deze opdracht kun je zo groot of zo klein maken als past. Inspiratie: afval scheiden op school, een week niet met de auto naar school komen, eten/drinken meenemen zonder afval, zuinig omgaan met water.
- Luister naar de liedjes *Haai-alarm* en *Plastic soep* van Kinderen voor Kinderen (via kleuropschool.nl).

De mooiste droom

Drie vrienden namen eens hun intrek in een eenzame herberg. Toen ze voor het naar bed gaan afspraken gezamenlijk te ontbijten, zei de waard: 'Het spijt me, heren, ik ben door mijn voorraad heen. Ik heb nog wel een stuk brood, een brok kaas uit Bologna en een slok wijn in huis, maar dat zal alleen genoeg zijn voor één van u.'

De vrienden lieten hun plezier hierdoor niet bederven. Ze sloten onder elkaar de volgende weddenschap af: wie van hen drieën de volgende ochtend de mooiste of de akeligste droom kon vertellen, die zou het ontbijt winnen. De twee verliezers moesten dan samen de rekening betalen. De waard kreeg hierbij de rol van scheidsrechter toebedeeld.

Nog voor het aanbreken van de dag stond een van het drietal op. Hij ging naar de keuken en at met smaak de restjes op die als ontbijt waren bedoeld.

Uren later kwamen de vrienden bijeen in de gelagkamer. 'Stel je voor', begon de eerste, 'ik droomde dat ik in het paradijs was. O, wat een vreugde, wat een verrukking en gelukzaligheid. Geen sterfelijke tong kan zoveel heerlijkheid beschrijven. Kan er een mooiere droom bestaan?'

'Wat zijn de zegeningen van de hemel in vergelijking met de verschikkingen van de hel?', zei de tweede. 'Mijn droom bracht me naar de diepste hel, het inferno, waar de zielen van de verdoemden tot in alle eeuwigheid gruwelijk jammeren. Ik heb zulke afgrijselijke kwellingen gezien, dat mijn lippen zouden verschrompelen als ik erover zou spreken. Werkelijk, welke droom zou akeliger kunnen zijn?'

'Jullie hebben allebei voortreffelijk gesproken', was de reactie van de waard. 'De derde zal het bepaald niet gemakkelijk hebben.'

De man die aan de beurt was liet zich niet in het minst van zijn stuk brengen. 'Ik droomde', zo begon hij, 'dat jullie allebei waren gestorven. De een ging naar het paradijs en de ander moest naar de hel. Nu weet ieder fatsoenlijk christenmens dat noch van de ene, noch van de andere plek ooit een sterveling is teruggekeerd. Daarom ging ik beneden mijn ontbijt opeten. Jullie hadden het toch niet meer nodig.'

Daar moesten ze allemaal hartelijk om lachen. Het was duidelijk wie de weddenschap had gewonnen. Zo kon het gebeuren dat twee vrienden met een knorrende maag de rekening betaalden, terwijl de derde verzadigd en tevreden op zijn paard stapte.

Een verhaal uit de Toscaanse verteltraditie

GROEP 7 & 8

Les 5 Vriendschap is vrede

DOEL de leerlingen onderzoeken of er in ieder mens iets positiefs zit

Begin

Bespreek met de leerlingen: Hoe begroet je elkaar? Welke woorden gebruik je? En welke gebaren of bewegingen? Begroet je iedereen hetzelfde? Hoe begroet je je vrienden? Zijn er ook mensen die je niet begroet of die jou niet begroeten? Hoe ervaar je dat?

Laat de leerlingen wat voorbeelden geven van hun begroeting en die voordoen in de klas. Bekijk eventueel het filmpje met verschillende *handshakes* op kleuropschool.nl.

Kern

Vertel dat je zo een verhaal gaat voorlezen over drie vrienden die in een herberg logeren. Er is niet genoeg te ontbijten; er is maar voor één persoon ontbijt. Verklap alvast dat een van de vrienden alles in zijn eentje opeet. Bespreek klassikaal: Wat denken de leerlingen als ze dit horen? Wat vinden ze van deze 'vriend'? Welke eigenschappen vinden ze bij hem passen als ze deze situatie horen? Lees dan het verhaal *De mooiste droom* voor en bespreek:

- Welke afspraak maakten de vrienden over de verdeling van het ontbijt?
- Hebben ze zich alle drie aan de afspraak gehouden?
- Wat vind je nu van de derde vriend die alles opat; passen de eigenschappen die jullie hem hebben toebedeeld nog bij hem?
- De drie vrienden kunnen allemaal lachen om wat er gebeurd is. Denk je dat je in het echte leven problemen in een vriendschap kunt oplossen met humor?
- Kun je een voorbeeld geven van een situatie waarin je zelf iemand te snel beoordeelde?
- Betekent eerlijk verdelen altijd dat iedereen evenveel krijgt?

Afronden

Organiseer een vriendschaps-speeddate. Geef iedere leerling een vel papier. Hierop schrijft hij/zij zelf met mooie letters de eigen naam. Laat de leerlingen daarna in een dubbele kring tegenover elkaar zitten. De leerlingen die recht tegenover elkaar zitten, ruilen van blad en beschrijven/tekenen wat ze mooi vinden aan de ander: een detail van iemands uiterlijk of een positieve eigenschap. Na een halve minuut geven ze elkaar hun blad terug en schuift de binnenste kring één plek door. Ga zo door tot het eerste duo weer tegenover elkaar zit.

Bespreek na:

- Hoe hebben de leerlingen het ervaren om het mooie in de ander te zien en dit te delen?
- Zijn ze verrast door de complimenten die ze hebben gekregen?

Extra

- Bekijk via kleuropschool.nl het filmpje van de juf en meester die met elke leerling een eigen begroeting hebben ontworpen. Laat iedere leerling een begroeting bedenken en oefen die met andere leerlingen.
- Doe de 'menselijke' of Gordiaanse knoop: alle leerlingen, op één na, gaan zo dicht mogelijk bij elkaar staan. De leerlingen doen hun ogen dicht en hun armen omhoog. Dan pakken ze met gesloten ogen twee handen vast. Als iedereen twee handen vast heeft, mogen de ogen weer open. Er is een grote kluwen ontstaan. De ene leerling die apart stond, mag de kluwen ontwarren zonder dat de leerlingen elkaars handen loslaten.

Kleur bekennen: Met vriendelijke groet

De bouwstenen op deze pagina kun je gebruiken om het thema *Met vriendelijke groet* voor te bereiden in een teambijeenkomst. Laat iemand deze bijeenkomst begeleiden, bijvoorbeeld iemand van een identiteitscommissie of werkgroep levensbeschouwelijke ontwikkeling. Deze *Kleur bekennen* gaat in op thema-aspecten die in de lessen van de verschillende groepen aan bod komen.

Bouwsteen 1.

Persoonlijke verkenning Vriendschap

- Stap 1.** Laat iedere leerkracht voor zichzelf in stilte een woordweb maken rond het woord vriend. Benadruk dat het gaat om wat het woord voor jou persoonlijk betekent. Het heeft uitdrukkelijk (nog) niets te maken met je rol als leerkracht of met de lessen. De leerkrachten mogen nog niets uitwisselen met elkaar!
- Stap 2.** Laat de leerkrachten elkaar bevragen in groepjes van drie op een open manier. Het gaat om verheldering en verdieping, niet om het met elkaar eens te worden. De verschillende betekenissen zijn juist interessant.
- Stap 3.** Praat plenair door over de vragen: Hoe ben jij als vriend? Hoe ga je om met vriendschap als het tegenzit? Welke kenmerken zijn belangrijk bij een vriendschap?

Bouwsteen 2. Vriendschap

- Laat iedereen reageren op de volgende stellingen en toelichten waarom ze het hier helemaal, gedeeltelijk, of helemaal niet mee eens zijn:
- Vriendschappen tussen kinderen op de basisschool wisselen snel en houden niet lang stand.
 - Ik vind dat je kinderen in de klas best mag stimuleren om vrienden met elkaar te zijn.
 - Vriendschap bespreek ik zelden in mijn groep.
 - Door met kinderen in de klas in gesprek te gaan over vriendschap geef je een bredere kijk op het thema.
 - Vriendschap heeft heel veel te maken met de waarden en normen in de school en de maatschappij.
 - Echte vrienden moedigen elkaar aan, vergeven elkaar en geven elkaar kansen.

Bouwsteen 3.

Kinderboekenweek 2018

De lessen in dit nummer van *Kleur op school* sluiten heel mooi aan bij het thema van de Kinderboekenweek 2018. Zoek samen boeken bij elkaar met het thema vriendschap. Er staan suggesties in verschillende lessen (en achterop deze *Kleur op school*). De Kinderboekenweek is een mooie gelegenheid om aan leesbevordering te doen. Richt een leeshoek op school in met grote kussens en een lekkere zitbank, waar kinderen kunnen lezen en voorlezen. Voor scholen is er meer informatie te verkrijgen over het thema via www.kinderboekenweek.nl.

Uit de lessen

- Vul zelf het vriendschapspaspoort in van les 1/groep 7 & 8.
- Lees de verhaaltjes van het werkblad van les 3/groep 3 & 4. Inventariseer met elkaar de oplossingen voor deze vriendschapsproblemen.
- Lees samen het verhaal *Vrienden en vijanden* en bespreek de vragen uit les 4/groep 5 & 6.